

Research Paper

The Violence of Culture and Becoming Homeless: An Anthropological Research among the Addicts of Darvazeh-Ghar in Tehran

Asghar Izadi-Jeiran^{1*}

1. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Received: October 19, 2021

Accepted: July 3, 2022

Available online: July 17, 2022

Keywords: Moral economy, Substance, Violence of culture, Homeless addicts, Culture of terror

Abstract

This Ethnographic Research which has been done among the homeless drug users of the Darvazeh Ghar neighborhood in Tehran investigates the desire of some of them to become homeless. Against conventional views that relate the homelessness of drug users to economic and patronage issues, I concentrate on the birth of a new culture which produces negative intellectual and emotional categories about addicts. The violence of culture starts in the family, with the notion that becoming a drug user stigmatizes the family and erases its reputation and face. Then, the addicts have to become homeless, and stigmatized to save their families from stigma. The violence of culture extends to the relatives, public, and state, with the notion that the drug users are worthless people and even threaten society. Therefore, this new violence of culture doesn't remain on the symbolic level and legitimates total physical violence against addicts, from beating to killing. The birth of this new culture in contemporary Iran discloses the moral economy in which some groups, different and distant from society, are subjected to violence.

Citation: Izadi-Jeiran, A. (2021). The Violence of Culture and Becoming Homeless: An Anthropological Research among the Addicts of Darvazeh-Ghar in Tehran. *Sociology of Culture and Art*, 4(2), 1-23.

Corresponding author: Asghar Izadi-Jeiran

Address: Assistant Professor, Department of Social Sciences. Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Tell: 04133392305

Email: a.izadijeiran@tabrizu.ac.ir

Extended Abstract

1- Introduction

This Ethnographic Research which has been done among the homeless drug users of the Darvazeh-Ghar neighborhood in Tehran investigates the desire of some of them to become homeless. This study is about the cultural formulations based on psychological foundations, from family to state. For adopting a sympathetic perspective, understanding the lived experiences of drug users in their natural settings is necessary. The analysis is based on the data from ethnographic fieldwork conducted in the Darvazeh-Ghar neighborhood and observed the addicted from nearby.

2- Methods

In order to do the ethnographic fieldwork of this research, in 2017 from winter to summer, I attended the settings in which these addicts live, and making friendly relationships made it possible to see them directly, dialogue with them in natural situations, and participate in their activities. Most of these field experiences took place from evening to night and even up to early hours in the morning. They had confidence in me and saved me from some dangers. The presentation of data in this study is based on an ethnographic narrative. After transformation of jotting to full fieldnotes and portraying ethnographic scenes, I divided them into some themes or subjects. Then, I wrote a commentary for each descriptive scene. Finally, I chose those units which have some relation with the main idea, the violence of culture.

3- Findings

The violence of culture starts in the family. Becoming addicted creates a secret in the back of closed doors in homes which, if revealed, can produce Bi-Aberuyi and stigma of the family in the eyes of neighborhood and clan. An emotional pressure holds on the addict provokes him or her to leave home and motherhood land. The non-cognates follow the way of addicts' families, in excluding them. The people in the public spaces also act in a disrespected way. The violence of culture continues in formal institutions. The state also cannot accept the presence of addicted people in the larger society. Where the families of the addicted insert pressures indirectly, the formal institutions as moral agents of the state, do this by direct and violent behaviors. Collecting them from the streets is the main act in cleaning

any appearance of the addicted. The addicted people's way of life and the settings in which they live, such as making living through garbage and being in a stigmatized neighborhood, promote negative images and feelings about them. Gradually, the beliefs and emotions of the addicted about themselves follow and mirror this culture. They accept that they are socially dead. They have no positive feelings about the future. They have no value for themselves anymore. Their personhood for others and for themselves totally vanishes. Therefore, the violence of culture transforms into symbolic violence: the addicted people unwillingly participate in this violence. The violence of culture that its primary harm was homelessness, legitimates the physical violence against the addicted.

Darvazeh-Ghar is a defensive shield of mechanism in front of violent culture and society: a survival strategy in conditions in which the right of citizenship and membership in family and society is banned for them. Darvazeh-Ghar is a camp of the defeated in a cultural war.

Drugs not only connect with a non-formal economy of society but also form ethics. The high diffusion of production and distribution of traditional and industrial substances has created extreme anxiety and obsession among most families: an epidemic fear. A cultural elaboration should be done about this phobia. Parents are nervous about their young children who are braver and have no loyalty to traditional values. The "trap" of addiction is a current metaphor in contemporary modern Iran. Where there is a trap, there are hunters who stand outside of the home. The cultural war against addiction stems from these psychological foundations.

There is a profound conflict in the heart of contemporary Iranian society. On one hand, the use of the substance in this society is guilt, a pang of social guilt, which causes exclusion of the addicted people by others outside of the border of family and society. On the other hand, accessibility of this substance in most places is super easy. The substance is socially and morally rejected but economically accepted. The main harm of this conflict has been inflicted on those who are defeated by society, whether by poverty or by family as sources of pressure.

The individuals under conditions of pressures of poverty and family use those resilience instruments which are accessible and cheap. After being afflicted by a substance, another source of pressure activates: culture. The addicted people are portrayed in public view as anti-society entities. They are located in the category of garbage people who pollute the family, the neighborhood, the working place, the school, and the entire society. The birth of the culture of terror in contemporary Iran should be traced to these places, from the treatment of society with addicted people.

4- Discussion and Conclusion

Unlike conventional views that relate the homelessness of drug users to economic and patronage issues, I concentrate on the birth of a new culture which produces negative intellectual and emotional categories about addicts. The violence of culture starts in the family, with the notion that becoming a drug user stigmatizes the family and erases its

reputation and face. Then, the addicts have to become homeless, and stigmatized to save their families from stigma. The violence of culture extends to the relatives, public, and state, with the notion that the drug users are worthless people and even threaten society.

Therefore, this new violence of culture doesn't remain on the symbolic level and legitimates total physical violence against addicts, from beating to killing. The birth of this new culture in contemporary Iran discloses the moral economy in which some groups, different and distant from society, are subjected to violence.

5- Funding

There is no funding support.

6- Conflict of interests

The author declares no conflict of interest.

خشونت فرهنگ و بی‌خانمان شدن:

پژوهشی مردم‌شناختی در میان معتادها در دروازه‌غار تهران

اصغر ایزدی جیران^{*۱}

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده‌ی حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

چکیده

این پژوهش مردم‌نگارانه که در بین معتادهای کارتن‌خواب دروازه‌غار تهران انجام شده، به دنبال آن است که تمایل برخی از معتادها به بی‌خانمان شدن را بکاود. از زمستان ۱۳۹۵ تا تابستان ۱۳۹۶ در محیط‌هایی که معتادها زندگی می‌کردند حضور یافتیم و روابط دوستانه‌ای با آنها ایجاد کردیم که باعث شد بتوانیم آنها را به‌طور مستقیم مشاهده کنیم، در موقعیت‌های طبیعی با آنها حرف بزنیم، و در فعالیت‌هایشان شرکت کنیم. آنها به من اعتماد کردند و از من در برابر برخی از خطرات حفاظت کردند. داده‌ها با روایت‌پردازی مردم‌نگارانه در قالب واحدهای گلچین فیلدنوت-کامنتری ارائه و تحلیل شده‌اند. برخلاف تصورهای مرسوم که علت بی‌خانمانی معتادها را به مسائل اقتصادی یا حمایتی ربط می‌دهند، من بر تولد فرهنگ جدیدی تمرکز می‌کنم که تولیدکننده‌ی مقوله‌های معنایی و عاطفی منفی نسبت به معتادهاست. خشونت فرهنگ از خانواده آغاز می‌شود، با این تصور که معتاد شدن خانواده را بی‌آبرو و بدنام می‌کند. معتادها در برابر این فرهنگ جدید مجبور می‌شوند بی-خانمان شوند، خودشان بدنام شوند تا خانواده از بدنامی رهایی یابد. خشونت فرهنگ به خویشان، مردم عادی و دولت گسترش می‌یابد، با این پنداشت که معتادها آدم‌های بی‌ارزشی هستند و حتی جامعه را تهدید می‌کنند. برای همین، خشونت فرهنگ جدید صرفاً در حد نمادین باقی نمی‌ماند و اعمال یک خشونت فیزیکی تمام‌عیار بر معتادها را مشروع می‌سازد، از کتک زدن تا کشتن. تولد این فرهنگ جدید در ایران معاصر عیان‌گر آن شکلی از اقتصاد اخلاق است که در آن گروه‌هایی از افراد جامعه، بنا بر متفاوت بودن و فاصله گرفتن از جامعه، تحت انواع خشونت‌ها قرار می‌گیرند.

تاریخ دریافت: ۲۷ مهر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۱۲ تیر ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۲۶ تیر ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: اقتصاد اخلاق، مواد، خشونت فرهنگ، معتادهای بی‌خانمان، فرهنگ ترور، دروازه‌غار

استناد: ایزدی جیران، اصغر. (۱۴۰۱). خشونت فرهنگ و بی‌خانمان شدن: پژوهشی مردم‌شناختی در میان معتادها در دروازه‌غار تهران. فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۴(۲)، ۲۳-۱.

* نویسنده مسئول: اصغر ایزدی جیران

نشانی: گروه علوم اجتماعی، دانشکده‌ی حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تلفن: ۰۴۱۳۳۳۹۲۳۰۵

پست الکترونیکی: A.Izadijeiran@tabrizu.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسئله

عصر پنج‌شنبه، تهران، ۲۹ اسفند ۱۳۹۵. طبق قرار قبلی سر چهارراه مختاری ایستاده بودم. ساعت چهار و نیم عصر بود. یونس آمد. راه افتادیم. چهارراه تختی را رد کردیم، همین‌طور تقاطع بهشت، رسیدیم به سر خیام. رفتیم به طرف منطقه‌ای که تخریب کرده بودند و داشتند پارک می‌ساختند. یونس زنجیر کوچکی را به دست گرفته بود و مثل تسبیح می‌چرخاند. شب قبل بود که به‌طور اتفاقی با یونس آشنا شدم. داشت جنس می‌فروخت. تا برسیم به پاتوق‌ها، یونس در مورد منطقه توضیح می‌داد: «اسم جدید دروازه‌غار، هرندی است. آخه اینم اسم بود؟» پوزخند می‌زند. «یک پارکی آن‌جا هست، حقانی. پارسال می‌آمدیم. اصغر جان! باورت نمی‌شود پنج هزار نفر راحت علناً تو پارک می‌نشستیم و مصرف می‌کردیم.» با دست‌هایش ادای مصرف کردن مواد را درمی‌آورد. «این‌جا هم مأمورها بیایند، زیاد گیر نمی‌دهند.»

گفتم «همان پارکی که سال پیش آتشش زدند؟»

«آفرین. پارک را جمع کردند. همه را جمع کردند.»

۱۸ آبان سال ۱۳۹۴ بود که ما از تلویزیون خبر حمله به معتادهای کارتن‌خواب پارک حقانی و آتش زدن چادرهایشان را شنیدیم. این اقدامات به یورش ۳۰ الی ۴۰ نفر از اهالی محله (ایسنا، ۱۳۹۴) و نیز گروهی ناشناس مسلح به سلاح سرد نسبت داده شد (جوان، ۱۳۹۴).

به پشت پارک تازه‌تأسیس رسیدیم. روی تابلو نوشته بود «خیابان هرندی». کوچه‌ها همگی باریک و طولانی بودند. سر کوچه‌ی اول، یک نفر داشت پایپ می‌فروخت و پایین‌تر از او، یک پیرمرد و یک جوان سر پا ایستاده بودند. کمی قوز کرده بودند. سر یکی رفته بود روی شانه‌های آن یکی. از دور معلوم نبود که دارند چه کار می‌کنند. قبل از این‌که به آن‌ها برسیم، سریع دوربین موبایل‌م را غلاف کردم و گوشی‌ام را بردم پشت دفترچه‌ی یادداشت‌م. یونس متوجه شد. گفت: «نه چیزی نیست.» گفتم: «این‌ها معمولاً چه تیپ‌ی هستند. از کجا می‌آیند. کلاً چطور آدم‌هایی‌اند؟»

«ببین، اون‌ی که الان دیدی، خانه‌اش شاه عبدالعظیم است. خانواده‌اش چیزش، طردش کردند. خیلی‌هاشان شهرستانی‌اند، خیلی‌ها.» حروف خیلی دوم را مشدد گفت. پرسیدم «همه مجرد هستند؟ نه؟»

«ببین، اکثرآ الان مجردند. ولی خیلی‌هاشان قبلاً متأهل بودند. زن طرف گذاشته و رفته. خیلی‌هاشان حرفه‌های مختلفی دارند. تحصیلات دارند. بعضی‌هاشان را خانواده طردشان کرده. بعضی خودشان برای این‌که آبروی خانواده‌شان نرود دوست دارند کارتن‌خوابی کنند. تو بین خانواده نباشند. آبروشان نره. خانواده را اذیت نکنند. می‌دونی که چی دارم می‌گم؟» همین حرف یونس بود که من را واداشت که مسئله‌ی فرهنگ را در تحلیل مسئله‌ی معتادهای کارتن‌خواب جدی بگیرم. تمرکز باید به ویژه بر این باشد که فرهنگ معاصر ایرانی چگونه افراد معتاد را مقوله‌بندی می‌کند. از این نظر، آثار مردم‌شناختی پرشمار دیدیه فاسین در مورد مفهوم «اقتصاد اخلاق»^۱ بسیار کمک‌کننده است. او اقتصاد اخلاق را تعریف می‌کند به: «تولید، انتشار، چرخش و کاربرد عواطف و ارزش‌ها، هنجارها و تعهدات در فضای اجتماعی. این‌ها مشخصه‌ی یک لحظه‌ی تاریخی خاص و در مواردی یک گروه خاص هستند» (فاسین، ۲۰۰۹: ب: ۱۲۵۷؛ ۲۰۱۲: ۲۶۶). در فضای عمومی اجتماعی ایران چه ارزش‌ها و هنجارهایی نسبت به مواد و معتادها تولید و منتشر می‌شود و پیامدهای این اقتصاد اخلاق برای فرهنگ و معتادها چیست. معتادهای کارتن‌خوابی که در این مقاله به زندگی آن‌ها خواهیم پرداخت دو مرحله را در زندگی طی کرده‌اند. مرحله‌ی اول معتاد شدن است و مرحله‌ی دوم کارتن‌خواب شدن. معتاد شدن دلایل متعددی دارد و من دلایل اجتماعی و ساختاری آن را در جای دیگری شرح داده‌ام (ایزدی جیران، ۱۳۹۴). در این‌جا می‌خواهم دلیل کارتن‌خواب شدن برخی از معتادهای دروازه‌غار را بکاویم. غیابی (۲۰۱۸) اخیراً در پژوهشی مردم‌نگارانه بر معتادهای بی‌خانمان تهران، اقتصاد سیاسی یک «طبقه‌ی خطرناک» را کاویده است. من می‌خواهم به جای بررسی جنبه‌های اقتصادی، ابعاد فرهنگی اعتیاد و بی‌خانمانی را برجسته نمایم.

1. moral economy

استفاده از تحقیق میدانی از نوع مردم‌نگارانه در بررسی آن واقعیت‌های اجتماعی که تجربه‌ی زیسته‌ی افراد برایمان اهمیت دارد ضروری است. بعلاوه، مردم‌نگاری به ما این امکان را می‌دهد که نه تنها تجربه‌ها را به‌طور مستقیم ببینیم بلکه آنها را درون محیط بی‌واسطه‌ای که در آن قرار دارند مشاهده کنیم. در خصوص موضوعاتی چون کارتن‌خوابی و به‌طور کلی طردشدگان اجتماعی، فقط زمانی می‌توان تحقیق را عملی کرد که اعتماد افراد به پژوهشگر ایجاد شده باشد. ظرفیت‌های روش‌شناختی مردم‌نگاری در ایجاد روابط صمیمی، ورود به چنین اجتماعاتی را تسهیل می‌کند. کار میدانی مردم‌نگارانه این پژوهش را در دو محله‌ی دروازه‌غار و لب خط در جنوب تهران انجام داده‌ام. با کارتن‌خواب‌های دروازه‌غار اغلب عصرها تا آخر شب و گاه تا حدود دو یا سه صبح زندگی می‌کردم. به‌طور کلی دو دوره کار میدانی انجام دادم. دوره‌ی اول شامل آخرین شب‌های زمستان سال ۱۳۹۵ تا اولین شب‌های فروردین ۱۳۹۶ بود. در میان پاتوق‌های کارتن‌خواب‌ها حضور می‌یافتم و با یک یا چند نفر در کوچه‌ها یا خیابان‌ها گشت می‌زدم. در این دوره یونس خیلی کمک کرد و دانشجوییم میثم همراهی‌ام کرد. دوره‌ی دوم شامل برخی از شب‌های خرداد و تیر ۱۳۹۶ بود. داده‌های این مقاله برمی‌گردد به دور اول. حضورم در میان کارتن‌خواب‌های لب خط برمی‌گردد به پروژه‌ی دیگرم برای مطالعه‌ی مردم‌نگارانه بلوچ‌ها و غربت‌های ساکن در خانه‌های فرسوده‌ی، در تیرماه ۱۳۹۶. در کنار این که بخش زیادی از وقتم را در یکی از این خانه‌های حیاط‌مرکزی گذراندم، گاه به گاه به کوچه‌ها و خیابان‌های لب خط هم می‌رفتم و به مشاهدات مستقیم می‌پرداختم. گاه نیز با چند نفری از آن‌ها پیوند دوستی برقرار می‌کردم. با این وجود، در این مقاله، بیش‌تر بر یافته‌هایم از دروازه‌غار متکی هستم تا لب خط.

ارایه یا بازنمایی داده‌ها در آثار مردم‌نگارانه‌ی معاصر، برای مثال در مقالات منتشر در دهه‌ها مجله‌ی علمی مثل *American Ethnologist* یا *Cultural Anthropology*، و با توجه به کتاب‌های آموزش روش تحقیق مردم‌نگاری، می‌بایست یک نوشتار توصیفی و خلاقانه باشد به نحوی که خواننده بتواند موقعیت شرح‌داده‌شده را در ذهن خود تجسم کند (گای بلاسکو و واردل، ۲۰۱۹)، گویی که دارد رمان می‌خواند یا فیلم می‌بیند. تفاوت در آن است که توصیفات اتنوگرافیک ویژگی تخیلی رمان یا فیلم را ندارند، بلکه ریشه در واقعیت زیسته‌ای دارند که محقق طی کار میدانی از نزدیک آنها را تجربه کرده است. متأسفانه در ایران این نوع نوشتار گاه محکوم می‌شود به ژورنالیسم نامناسب برای مقالات علمی. این محکومیت صرفاً ناشی از عدم آشنایی با منطق توصیف در مردم‌نگاری است.

توصیفات مردم‌نگارانه می‌بایست در گام بعد با نوشتار تحلیلی ترکیب شوند، به شکلی بسیار نرم. دسته‌بندی و تحلیل داده‌ها در مردم‌نگاری از منطقی کاملاً متفاوت با سایر روش‌های به اصطلاح کیفی پیروی می‌کند که با نگارش به معنای نویسندگی سروکار دارد. روش‌های کیفی مثل تحلیل محتوا، گراند تئوری، یا پدیدارشناسی که عمدتاً بر آنالیز داده‌های مصاحبه‌ای متمرکزند، معمولاً یک داستان را قطعه قطعه می‌کنند تا برچسبی مفهومی بر هر قطعه بچسبانند و سپس آنها را در جدول مفاهیم قرار دهند. بالعکس، مردم‌نگاری بر موقعیت‌ها تمرکز دارد شامل عناصر مشاهده‌ای، گفت‌وگویی، یا مشارکتی. برای همین است که متن مردم‌نگارانه کمبود سایر روش‌ها یعنی بسترمندی^۲ را جبران می‌نماید (امری که باز هم ممکن است متن را شبیه رمان یا فیلم کند). به این ترتیب، یک موقعیت به مثابه‌ی یک کل درمی‌آید نه تکه‌پاره‌شده. در این مقاله، هر یک از این موقعیت‌های معنادار ذیل یک تیترو مجزا گنجانده شده‌اند. به عبارتی دیگر، در منطق تحلیلی در مردم‌نگاری، داده‌ها شامل مجموعه‌ای از مشاهدات، گفت‌وگوهای طبیعی، و مشاهده‌های مشارکتی با توجه به تمرکز موضوعی به واحدهای مجزایی اختصاص می‌یابند و

سپس، با نوشتار آنالیتیک کامل می‌شوند. به این ترتیب، واحدهای «گلچین فیلدنوت - کامنتاری»^۳ (امرسون و دیگران، ۲۰۱۱) تشکیل می‌شوند. با اتصال این واحدهاست که «روایت‌پردازی مردم‌نگارانه»^۴ خلق می‌شود.

۲- منطقه‌ی آدم‌های بدنام

زندگی‌هایی که گویی وجود نداشته‌اند، زندگی‌هایی که فقط در برخورد با قدرتی که صرفاً می‌خواست آن‌ها را نابود یا دست‌کم محو کند، بقا یافته‌اند.

- میشل فوکو، *زندگی آدم‌های بدنام*

تهران، ۲۸ اسفند ۹۵، عصر. در مرکز تهران هستیم. سر تقاطع خیابان جمهوری و خیابان کارگر ایستادم. از این‌جا تا میدان شوش مسیر سراسری نیست، باید به طرف جنوب و بعد به طرف شرق برویم. برای همین صبر کردم تا یک موتور بگیرم. اسم موتوری مرتضی بود. به تیپاش می‌خورد که معتاد باشد. پریدم پشتش. جلوتر که رفتیم از مشکلات محله‌های آن طرف پرسیدم. صدا به صدا نمی‌رسید. گوشم را به پشت سرش چسبانده بودم تا جلوی توفندگی باد را بگیرم. در مورد ماده‌ی جدیدی بنام «اشک تماش» صحبت می‌کرد. می‌گفت بدتر از شیشه است. که اگر شیشه تو را طی یکی دو سال بکشد، اشک تماش دو سه ماهه «می‌گایدت». می‌گفت مواد را از چاه فاضلاب درست می‌کنند. آخر سر هم می‌شاشند روش. سر راه، دانشجویم میثم هم بهمان ملحق شد و پرید پشت من. به حوالی میدان اعدام که رسیدیم، شروع کرد به نشان دادن گروه گروه معتادهایی که در پیاده‌روها جمع شده بودند. زن و مرد. پایپ می‌کشیدند. تا این‌که ما را برد به میدان قیام و نهایتاً هم میدان شوش. لب خط پیاده شدیم. پیاده‌روی اصلی میدان شوش و خیابان‌ها و کوچه‌های داخلی لب خط را با میثم گشتیم. با قدر زیادی از ترس در میان پیاده‌روی خیابان شوش قدم زدیم. عده‌ای روی زمین بساط کرده بودند و وسایل می‌فروختند. عده‌ای بساطی نداشتند و فقط می‌کشیدند یا با جمعی که داشتند حرف می‌زدند. هیچ روشنایی‌ای نبود. تقریباً بخش‌هایی از پیاده‌روی اصلی خیابان شوش به‌طور کامل پر شده بود. ما قدری دیر آمده بودیم، چون ته‌مانده‌های آشغال‌ها نشان می‌داد که پیاده‌رو از این هم شلوغ‌تر بوده است. در خیابان اصلی با ترس کم‌تری می‌توانستیم راه برویم، چون چند تا مغازه‌ی جیگرکی و کافه و آجیل‌فروشی باز بودند و احساس امنیت بیشتر می‌دادند. ولی در کوچه‌های داخلی لب خط، هیچ روشنایی یا مغازه‌ای نبود. ترس هم بیشتر بود.

دنبال کارتن‌خواب‌های هرندی و دروازه‌غار می‌گشتیم. پرسن پرسن نزدیک دروازه‌غار شدیم. سر یکی از کوچه‌ها ایستادیم. میثم داشت گوشی‌اش را چک می‌کرد. یکی از دور گفت: «چه می‌خواهید؟». رفتیم سمت‌اش. گفتیم «تریاک می‌خواهیم برای پدرمان. مریضه». با شکی آمیخته به ترس نگاهی به من کرد. من یک کاپشن چرم پوشیده بودم، با پیراهن آبی. گفت «مأمورید؟» دستی به بازویش زد و با خنده گفتیم: «نه بابا، بی‌خیال». گفت: «این‌جا فقط شیشه است. تریاک می‌خواهید باید بروید پایین بازارچه». جلوتر رفتیم. چند مرد میانسال سر خیابان ایستاده بودند. از یکی‌شان پرسیدیم که کارتن‌خواب‌ها کجا هستند. گفت همین‌جا. از آن طرف خیابان جوانکی که متوجه لهجه‌ی تورکی من شده بود داد زد: «همشهری نمنا ایسیدین؟» (همشهری چه می‌خواهی؟) گفتیم درباره‌ی معضلات اجتماعی تحقیق می‌کنم. گفت: «کدام مسائل اجتماعی». سر ضرب فهمید که رشته‌ی تحصیلی‌مان چیست. «تو رشته‌ات علوم اجتماعی؟ مردم‌شناسیه؟» زده بود به خال. من و میثم اصلاً در مخیله‌مان جا نمی‌شد که یکی در این‌جا در این دروازه‌غاری که عالم و آدم ازش بد می‌گویند و تصویری از محله برایمان می‌سازند که ما وقتی نزدیکی‌های محله می‌شویم بلرزیم، کسی باشد که از دانشگاه و رشته‌ها چیزی بداند. کوپ کردیم. شگفت‌زده‌تر هم شدیم وقتی گفت: «من زبان خونده‌ام، ولی مواد ...». اسمش یونس بود. زبان انگلیسی خوانده بود. گفت که الان نمی‌تواند صحبت کند. ما هم دیدیم

3. commentary-fieldnote excerpts units

4. ethnographic narrative

خیلی خسته‌ایم. برای امروز بس است. از طرفی خودمان را پیروز حساب می‌کردیم، چون یکی را پیدا کرده بودیم که شماره داده بود و گفته بود که از فردا کمک‌مان می‌کند.

سر خیابان یک موتور ایستاده بود. سوار شدیم. موتوری مردی بود با جثه‌ای بزرگ. می‌گفت: «من آدم نیستم.» وقتی در کمپ بود، زنش بی‌هوا گذاشته و رفته بود. طلاقش را هم گرفته بود. شاکی شاکی بود. مغزش عمل شده بود. کاسه‌ی سرش را برداشته بودند. و یک چشمش ایراد اساسی داشت. معتاد شدن نه تنها نظر نزدیک‌ترین افراد مثل همسر را نسبت به آدم عوض می‌کند، بل که حتی نظر خودش را هم در مورد خودش تغییر می‌دهد. مرد موتوری در نتیجه‌ی طلاق زنش، انسانیت خودش را نابود کرده می‌بیند. وقتی معتادها از طرف اعضای خانواده ترک می‌شوند، این معنا را درمی‌یابند که آن‌ها ارزشی هم‌چون یک انسان را ندارند. این‌جا شخص‌بودگی فرد به کلی زیر سوال می‌رود، چراکه کل شخص‌بودگی از نظر اعضای خانواده بر اساس ویژگی معتاد بودن درک می‌شود.

۳- زنده ماندن با آشغال

عصر فردا باز هم یونس آمد سر قرار، حوالی دروازه‌غار. وارد محله شدیم و شروع کردیم به گز کردن. مرد جوانی را نشان داد. دور و بر سطل آشغالی شهرداری می‌پلکید. آشغال‌ها زمین ریخته بودند و او آشغال‌ها را سوا می‌کرد. کوله‌پشتی بزرگی پشتش انداخته بود. تو دستش ظرف یکبار مصرف غذا بود. با پایش آشغال‌های ریخته‌شده را هی این‌ور و آن‌ور می‌کرد تا چیزی را پیدا کند. یونس گفت: «می‌بینی! چیز می‌زهاش را جمع می‌کند می‌برد می‌فروشد. اکثر بچه‌ها این کارها را می‌کنند. نگاه کن! بین! تا سر می‌روند تو.» مرد جوان تا کمر فرو رفته بود. بو خیلی زننده بود. ما با چند قدم فاصله ازش رد شدیم. «پلاستیک ملاستیک‌ها را جمع می‌کنند.» چند ماه بعد که برای یک کار میدانی جدید در محله‌ی لب خط ساکن شده بودم، با یکی از کارتن‌خواب‌هایشان رفیق شدم. مجید هم بطری‌های پلاستیکی جمع می‌کرد. یک عینک دودی دستش گرفته بود و می‌فروخت. خریدم و همین شد که دوست شدیم. کارتن‌خواب‌های معتاد لب خط بیش‌تر در پیاده‌روی شرقی میدان شوش جمع می‌شدند، می‌کشیدند، معامله می‌کردند و آشغال جمع می‌کردند. مجید هم یکی از آن‌ها از این سطل آشغال به آن سطل آشغال می‌رفت. یک بار هم با هم رفتیم جایی که کیسه‌های پر از پلاستیک را تحویل می‌دادند. درست تو دل محله کارگاه‌مانندی زده بودند برای خرید و تفکیک زباله‌ها. پلاستیک‌ها را ریخت تو یک ترازوی بزرگ. همه جور بطری، نوشابه، شیر. حساب کردند. مجید پول را گرفت. کیسه‌ی خالی را برداشت و رفتیم.

زنده ماندن بخش زیادی از معتادها به سطل‌های آشغال محله و اطراف آن وابسته است. البته خرده‌معاملاتی هم در میان معتادها انجام می‌شود. قسمتی از چیزهای مورد معامله هم از دل همین آشغال‌ها بیرون کشیده می‌شود. مجید می‌گفت «زد و بند می‌کنیم.» اتکای اقتصاد زیستی کارتن‌خواب‌ها به چیزهایی که در سطل‌های زباله پیدا می‌شود، شیوه‌ی زندگی‌شان در روزها و شب‌ها را به این سطل‌ها پیوند می‌زند. همواره کیسه‌هایی به دوش دارند. اگر آشغال‌ها و به ویژه ته‌مانده‌ی غذاها در این سطل‌ها نباشند، خیلی محتمل است که برخی از کارتن‌خواب‌ها بمیرند.

آن‌ها کسانی هستند که تا سر و کمر می‌روند داخل سطل، حرکتی که نه تنها لباس و پوست بدن‌شان را کثیف می‌کند، بل که بوی زننده‌ی آشغال‌ها را تا به خود مغز هم هل می‌دهد. تصویر تکان‌دهنده‌تری که من در لب خط و در روشنایی روز دیدم، پیرمردی بود که گلویش را چسبانده بود به دهانه‌ی سطل آشغال و بیرون نمی‌آورد. موهای سر و ریشش سفید بودند. راه که می‌رفت قوز می‌کرد. زُل زده بود به آشغال‌ها. مات‌اش برده بود. اصلاً حرکتی نمی‌کرد. خیلی بیش‌تر از آن‌که معمول است، یعنی بیش‌تر از تحمل دیگرانی که این‌کاره‌اند، همان‌طور مثل مجسمه یخ‌اش زده بود. چنان این حالت را طول داد که چند نفر از کارتن‌خواب‌ها هم تعجب کردند، یعنی دل‌شان سوخت. بالاخره پیرمرد تکانی به خودش داد. گلویش را به سختی از دهانه‌ی سطل کُند و سرش را بیرون کشید.

چیزی که برای این بی‌خانمان‌ها مفت و در دسترس است، همین آشغال‌ها هستند. و البته گاه سرش رقابت هم می‌شود، چراکه تعداد بی‌خانمان‌ها زیادند و سطل‌های آشغال کم. در جهان محدود دروازه‌گار و لب خط، سطل آشغال برای معتادها از معدود فرصت‌ها و شانس‌هایی است که در زندگی هرروزه‌شان به آن‌ها چشمک می‌زند، آن‌ها را به خودشان می‌کشاند. آن‌ها روزها دائماً دور دور می‌کنند. چند پلاستیک از این سطل، چند تا از آن سطل، یک دم گرفتن و دوباره آشغال‌گردی. هر سطل نقطه‌ای است برای امیدوار ماندن، یعنی این‌که هنوز هم می‌توان زنده بود، هنوز هم می‌توان پول مواد را جور کرد. برای همین، آشغال‌ها ارزشمندند و هیچ چیز دیگری در محیط بی‌واسطه‌ی زیسته‌شان نیست که چنین اهمیتی را برایشان داشته باشد.

آشغال‌ها که صرفاً اقتصاد هرروزه و حیات بیولوژیک کارتن‌خواب‌ها را تأمین می‌کند، برای رهگذرها و عموم مردم بدل می‌شود به چیزی که عین زندگی و ذات زندگی‌شان است، یعنی کثافت و آلوده بودن. چیزی که از نزدیک وسیله‌ی زندگی و زنده ماندن برای بی‌خانمان‌هاست، برای ناظران و از دور به یک گرایش شخصیتی بدل می‌شود.

۴- تخریب

یونس جوانی بود هم‌سن و هم‌قد خودم، متولد اوایل دهه‌ی شصت و قد متوسط. با دو چال روی هر دو گونه که باعث می‌شد بیش‌تر لاغر به نظر برسد. گود چال‌ها باعث شده بودند که استخوان زیر چشم‌هایش بزند بیرون. این وضعیت قیافه‌اش را عجیب می‌کرد. پوستش کمی تیره بود. با آن صدای زنگ‌دارش گفت: «نگاه کن! این‌ها مأمورهای مواد مخدرند.» به دو نفری اشاره می‌کرد که با لباس فرم سوار بر موتور از کنارمان گذشتند. داشتند گشت می‌زدند. «بین! این‌جا خیلی هم راحت می‌فروشند. اگر خواستید، در جا یک روز بیایید با هم برویم بخریم.» مواد را می‌گفت. ادامه داد: «دقیقاً شما آمده‌اید به مرکزی‌ترین نقطه‌ی مواد مخدر در ایران که می‌شود راجع بهش بحث کرد. یعنی دقیقاً شما جایی هستی که ... اصلاً برو از قدیمی‌ها بپرس. بگو دروازه‌گار. بهت می‌گویند چه جور جایی است. تمام قمارخانه‌ها، فاحشه‌خانه، موادی، همه این‌جا بودند. از قبل انقلاب. الان هم بعضی‌ها می‌گویند می‌خواهند جمع‌اش کنند، می‌گویم عمراً بتوانند این‌جا را جمع کنند. دروازه‌گار پنجاه سال است که این جور جایی است.»

تصور این‌که همه‌ی کارهای تابو در جامعه‌ی ایرانی در محله‌هایی مثل دروازه‌گار متمرکز شده، کلیشه‌ای است که همواره توسط بسیاری از افراد تکرار می‌شود، حتی توسط اهالی خود این محله‌ها. تردیدی نیست که کارهایی مثل قمار، فحشا و مواد در این محله‌ها وجود دارد، ولی تردیدی هم نیست که همین کارها در محله‌های دیگری هم انجام می‌شوند. اما این داغ‌نگ به پیشانی دروازه‌گار می‌چسبد. هر محله‌ای که به‌عنوان مرکز مواد به عموم شناسانده شود، این چسب‌های منفی هم بر پیشانی‌اش چسبانده می‌شود. در سایت‌های میدانی دیگرم در ایران، در محله‌های فقیر و حاشیه‌ای‌شده در تبریز و کرمانشاه، که آن‌ها هم مشهور بودند به این‌که مرکز موادند، این کلیشه‌ها وجود دارند. گویی که کل تابوهای شهر را ریخته باشند در چند محله و بقیه‌ی محله‌ها سالم و پاک باشند. این شکلی از خشونت نمادین^۵ است که با «مقوله‌های ادراک» (بوردیو، ۱۹۹۲: ۱۶۷-۱۶۸) علیه «مردمان داغ‌نگ‌خورده»^۶ اعمال می‌شود (بوردیو، ۲۰۰۰: ۲۳۳). در اذهان مردم، شهر به دو قسمت پاک و ناپاک تقسیم می‌شود. این محله‌ها فقط محله‌های فقیر نیستند، بل که محله‌ها ناپاک هم هستند. خشونت نمادین مشروعیت‌بخش خشونت فیزیکی است (شپره‌یوز و بورگوا، ۲۰۰۴). باعث می‌شود تا دولت متقاعد شود که با محله‌هایی که مملو از فعالیت‌های تابووار هستند به تندی برخورد کند.

پیچیدیم به داخل یکی از کوچه‌ها. به یکی از محوطه‌هایی رسیدیم که تخریب شده بود. یونس گفت: «این‌جا مال ۷۰-۸۰ سال پیش هست. نبض تهران این‌جا بود.» دور تا دورمان بقایایی از تخریب‌ها هنوز برقرار بودند. جای خانه‌های قبلی مشخص بود. دیوارهایی ازشان باقی مانده بود. رنگ روی دیوارها هم هنوز روی‌شان بود، طوسی. چند طاقچه هم جا مانده است، دو تا

5. symbolic violence
6. stigmatized populations

محرابی، یکی مستطیلی. ما داشتیم وسط این خانه‌های قدیمی قدم می‌زدیم، وسط تاریخ نابودشده. دیوارهای کاهگی با ساختمان‌های جدیدی که پشت‌شان تا ۵-۶ طبقه بالا رفته بودند تضادی می‌ساختند. «این‌ور همه را کوبیده‌اند. یک سری‌شان را خود شهرداری خراب کرده است. الان اصغرآقا می‌بینی. میثم تصور کن، این‌ها همه کوچه‌های تنگ و باریک‌اند. کوچه‌های یک‌متری. بهشان می‌گویند کوچه‌های آشتی کنون». گوشه‌گوشه‌ی دیوارهای کاهگی سیاه سیاه شده بود، مثل این‌که از توی لوله بخاری درآمده باشند. غلظت سیاهی رنگ طوسی را محو کرده بود. هر یک از این گوشه‌های سیاه، جای پاتوق‌های شبانه‌ی کارتن‌خواب‌ها بود.

جلوتر رفتیم. همه جای محله به همین شکل تخریب شده و خانه‌های جدید ساخته‌اند. آدم احساس می‌کند یک بولدوزر انداخته‌اند و هر جایی رسیده‌اند خانه‌ها را نصف کرده‌اند و بریده‌اند. یک خانه را دیدیم که هنوز دست نخورده به همان قیافه‌ی قدیمی سرجایش باقی مانده بود. جلوتر باز هم به خاطر تخریب‌ها محوطه‌ی بزرگی گشوده شد. این‌بار خبری از دیوارهای کاهگی نبود. دور تا دورمان دیوارهای سیمانی یکدست کار شده بودند و آن‌طرف خانه‌های جدید بودند. یک گوشه‌اش سطل آشغال بود، با کپه‌ای از آشغال‌ها روی زمین و دو جوانی که داشتند با هم حرف می‌زدند. یکی‌شان ظرف یکبار مصرفی از آن میان پیدا کرده بود و غذا می‌خورد.

پیچیدیم به محوطه‌ای کوچک‌تر، به کوچه‌ی قالی‌شوها. یونس راه‌مان را کشید به مخروبه‌ای که در سمت راست‌مان با دیواری بلوکی از بقیه‌ی بافت محله جدا شده بود. می‌خواست تا آن‌جایی که می‌تواند ما را به سوراخ سنبه‌های محله ببرد. تا برسیم پشت در، پسر نوجوانی از مخروبه بیرون آمد که سوت می‌زد و چوب درازی را توی دستش در هوا می‌چرخاند. گشاد گشاد راه می‌رفت تا شاید بتواند زورکی ادای گنده‌لات محله بودن را در بیاورد. ترقه‌های چهارشنبه‌سوری جا به جا در می‌شدند. یک در هم به ورودی مخروبه سوار کرده بودند، نصف به بالا از کرکره‌ی فلزی و نصف به پایین از میلگردهای نازک با پوششی از کاغذهای رنگی. در نیمه‌باز بود. یونس در را که کمی هل داد. رفت تو و می‌خواست ما هم پشت سرش برویم. دم در ایستاد و آدم‌هایی که تو بودند را برانداز کرد. پقی کرد و گفت «، سولماز تویی؟» یکی‌شان را شناخته بود. پکی به سیگارش زد و رفت نزدیک‌تر. من هم یاالله گفتم و رفتم تو.

یک محوطه‌ی بسیار بزرگ جلو چشم‌مان بود. یک نیمه‌اش را آوارهای تخریب‌ها پر کرده بودند و نیمه‌ی دیگرش را آشغال‌ها و انواع لوازم خانگی‌ای که زهواردررفته یا بی‌مصرف بودند. سولماز در حالی که با یونس خوش و بش می‌کرد، داشت آماده می‌شد که بزند بیرون. پشت سرش سولماز و در کنج محوطه، یک زن جوان و یک مرد جوان نشسته قوز کرده بودند و در ظرف‌های یکبار مصرف غذا می‌خوردند. یک کوله‌پشتی و چند نایلون کنار بساط غذایشان بود. از کپه کردن انبوهی از خرت و پرت‌ها، آلونکی ساخته بودند. یک طرف آلونک چند کیسه‌ی گچ روی هم چیده شده بود. زیراندازی از بالای کیسه‌ها به دیوار زده بودند تا سقفی درست بشود. بالا باز هم دودی و سیاه بود. زن جوان لباس محلی شمالی به تن داشت و با لهجه‌ی شمالی حرف می‌زد. مرد جوان اهل شهرآرای تهران بود. یونس با همان شوخ‌طبعی همیشگی‌اش داشت با سولماز در مورد چیزهایی حرف می‌زد که ما نمی‌فهمیدیم. فقط گاه به گاه ریشه رفتنش حواس پرت‌شده‌مان به این مخروبه‌ی عجیب را سر جای قبلی‌اش می‌آورد. یونس از سولماز پرسید که بچه‌ی کجاست. از عجایب شخصیت یونس بود که با آن‌هایی که خیلی صمیمی بود و رفیق قدیمی، نمی‌دانست اهل کجای ایران هستند. همین‌که سولماز گفت اهل تبریز است، برقی در چشم‌هایم دوید. خوشحال شدم که در این‌جا یک هم‌شهری پیدا کرده‌ام.

سولماز کاپشن‌اش را پوشید، از آن‌هایی که خش خش می‌کنند. کیف سیاهش را زد به زیر بغلش و پکی به سیگار زد، با پشت بند یک سرفه. ولی سرفه‌ها بیش‌تر شد. خرخر می‌کرد. می‌شد صدای گلویی را شنید که چیزی توش گیر کرده باشد.

برگشت به طرف آلونک تا آبی بخورد. جایش که خالی شد، آلونک دیگری را هم در گوشه‌ی دیگر محوطه دیدم، چند کیسه نایلون که روی هم چیده شده بودند، دو پتو و یک زیرانداز که بخشی از کیسه‌ها را پوشانده بودند.

رویکرد دولت ایران در دهه‌های اخیر در مواجهه با منطقه‌هایی که در فضای اجتماعی مشهور شده‌اند به مراکز تولید، توزیع و مصرف مواد، نابودی کل یا بخشی از کالبد محلی بوده است (نیز نک: مدنی قهفرخی، ۱۳۹۰: فصل ۷). جزیره به‌طور کامل تخریب شد و دروازه‌غار به‌طور بخشی. به نظر می‌رسد با لب خط هم چنین برخوردی بشود. این را در لب خط شنیدم. شب‌ها از ترس نمی‌توانستم در اتاقی که در زیرزمین یکی از خانه‌های فرسوده اجاره کرده بودم بخوابم. می‌رفتم پشت بام. سه جوان دیگر بودند که جای همیشگی‌شان پشت بام بود. آن‌ها می‌گفتند که قرار است لب خط را بکوبند و آن‌جا را تبدیل به پاساژهای بزرگ بکنند، در ادامه‌ی همان پاساژهایی که در شمال غرب میدان شوش زده بودند. پاساژها آن‌قدر بلندمرتبه بودند که می‌شد از پشت بام دید و ما هر شب که می‌خوابیدیم چشم‌اندازمان پاساژها بودند. معتادها و منطقه‌های اعتیاد برای دولت، موجودیت‌های خطرناکی تصور می‌شوند، آدم‌ها و نقاطی که تهدیدی جدی برای کل جامعه هستند. برای دولت، محله‌ها و منطقه‌هایی مثل جزیره، دروازه‌غار و لب خط، جاهایی هستند که دشمنان جامعه در آن‌ها قایم شده‌اند. بدین ترتیب، جنگ دولت با اعتیاد بدل شده است به خشونت دولتی علیه مظاهری از کل جریان مواد که در شهر در محله‌های خاصی بیش‌تر به چشم می‌زند. این خشونت فیزیکی محصول خشونت نمادین علیه جمعیت‌های داغ‌زنگ‌خورده است.

۵- خیلی برای خانواده‌ام سنگین بود

یونس به سولماز گفت: «دوا موا نداری؟»

«نه». سولماز یک شلوار جین رنگ و رو رفته پوشیده بود، با یک پولیور سیاه. چندین لایه‌ی سیاه روی دست و لای ناخن‌هایش چسبیده بود، شبیه دست روغنی و سیاه تعمیرکارهای ماشین. ولی ابهتی داشت. مثل عقاب نگاه می‌کرد، تیز و محکم و سنگین. و سیگار را چنان ماهرانه دستش گرفته بود که آدم را می‌باوراند که عمری را در این دروازه‌غار و سختی‌هایش گذرانده است و پخته و زمخت و قوی بار آمده است. ابروهایش را برداشته بود. پوست صورتش دست کمی از دست‌هایش نداشت. خطی هم کنار گونه‌هایش افتاده بود که سن و سالش را زیاد می‌کرد.

یونس گفت «پس باید بروم بگیرم، نمی‌آیی آن‌وری؟ من یواش یواش دارم خمار می‌شوم. نیم ساعت هم بگذرد، خمار خمارم.

یک ساعت دیگر برمی‌گردم.»

«نئشه‌بازی آن‌جا چه‌طوری است؟»

«بد. شب‌ها جمع می‌کنند می‌برند. این‌جا که گیر نمی‌دهند؟»

«نه. تو که نمی‌توانند بیایند.»

«تو نمی‌توانند بیایند، ولی یازده دوازه شب جمع می‌کنند». یونس از مرد جوان پرسید: «طرح تمام نشد بابا؟ داداشی؟ طرح

تمام نشد؟» مرد جوان درحالی‌که چیزی شبیه یک قطره‌چکان سفید به سولماز می‌داد جواب داد: «می‌گویند تمام شده. ولی نمی‌دانم». زن شمالی غذا تعارف کرد. تشکر کردیم. از یونس خواستم به سولماز بگویم که آیا ممکن است با او صحبت کنیم یا نه. یونس سولماز را کشید کنار و پچ‌پچ‌کنان گفت: «این دوستان‌مان دارند راجع به یک موضوع تحقیق می‌کنند، می‌گویند می‌تواند ازت سوال بپرسد؟» سولماز گفت: «موردی ندارد». من گفتم که الان اگر مناسب نیست، بعداً باهاش قرار بگذاریم. یونس باز خنده‌ای پراند و گفت «بعداً ممکن است پیدایش نکنید». یونس با صدای بلندتر طوری که آن زن و مرد جوان هم بشنوند گفت: «آره. این‌ها دارند کاری می‌کنند که از این اتفاق‌ها نیفتد. نیایند بریزند جمع کنند. این‌ها دارند برعکسش را عمل می‌کنند. دارند می‌گویند ما مقصر نیستیم. جامعه مقصر است.» یونس «جامعه مقصر است» را با پوزخند تلخی گفت. پکی به سیگارش زد و دود جلوی صورتش را با دهانش از لای دندان‌هایش تو کشید. «این‌ها ترشان این است. نظر تو چیه سولماز؟ واقعاً چی باعث می‌شود

که یارو مواد بزند؟ سوالی که چند روزه دارند می‌پرسند». یونس خودش یک پا جامعه‌شناس بود. من چندان توضیحی در مورد رویکردم به او نداده بودم. فقط گفته بودم که می‌خواهم زندگینامه‌ی معتادها را بنویسم. سولماز گفت: «یعنی چی شد که مواد بزنند؟» پرسیدم: «خودتان چه شد که سرنوشت‌تان به این‌جا کشید؟» کاغذ سفید سیگار در میان سه انگشت مطلقاً سیاه سولماز داشت ذره ذره می‌سوخت. «من، به صرف این‌که وضعیت کاری‌ام سنگین بود. چون اضافه‌کاری باید می‌کردم، تریاک استفاده می‌کردم. کارم خیاطی بود. طراحی. به صرف این‌که توانایی کار داشته باشم و از عهده‌ی در اصل یک جوری خرجم دربیایم، اضافه‌کاری می‌کردم و با مصرف مواد مخدر ادامه‌ی کار می‌دادم.»

سولماز ۵۰ سال داشت، مطلقه. یک دختر دارد که خانواده‌اش از او نگهداری می‌کنند. یونس پرسید: «سولماز! من از کمپ که برگشتم چی باعث شد دوباره زدم؟»
«هیچی. آمدی تو پاتوق.»

«یعنی چون تو محیط قرار گرفتیم؟»

«تو شرایط قرار گرفتی. آره. در حین زد و بند و اینا گیر کردی. تو هم شروع به مصرف کردی دیگر. من هم تقریباً یک هفته. یعنی سه ماه مقطع پاک‌ی‌ام بود. بعد سه ماه آمدم رفتم دنبال کسی داشتم می‌گشتم. توی یکی از پاتوق‌ها. ده روز هم بعدش پاک ماندم. ولی بعد ده روز، سرما، ضعفی بدن، سوء تغذیه، سوء بهداشت، اینا همه دست به دست هم دادند.» یونس از سولماز پرسید که پایپ دارد یا نه. گفت ندارم. یونس یکی از پایپ‌هایش را از جیب‌اش درآورد و به سولماز داد. سولماز گاهاً در گرمخانه‌ی شهرداری می‌خوابد ولی می‌گوید اکثر بچه‌ها آن‌جا نمی‌روند و بیرون می‌خوانند.

زن شمالی یکپهو بلند شد و لنگه کفشی را به سمت در ورودی پرتاب کرد. دو تا کودک بودند که می‌خواستند وارد خرابه شوند. با دهانی پر به زبان شمالی چند تا فحش هم نثارشان کرد. همین‌که عقب را نگاه کردم، متوجه مرد دیگری هم شدم که نشسته بود پشت به ما، و رویش به طرف دیوار بود. سولماز گفت که برویم بیرون. شروع به قدم زدن در کوچه‌ها کردیم و سولماز بیش‌تر از خودش گفت: «چون مصرف مواد برای خانواده‌ام خیلی سنگین بود، سر همان کارتن خواب شدم. اولین روزی که با یونس در محله گشت می‌زدیم از اهمیت آبرو حرف زد. او می‌گفت برخی از معتادها خودشان دوست دارند که کارتن خواب بشوند. دوست دارند چون نمی‌خواهند خانواده‌شان اذیت بشود. نمی‌خواهند خانواده‌شان در برابر همسایه‌ها و فامیل خجالت بکشند. معتاد بودن یکی از اعضای خانواده برای کل خانواده «سنگین» است، یعنی نمی‌توانند وجود معتاد در خانه را تحمل کنند. آن‌ها ممکن است این احساس‌شان را به زبان نیاورند و ممکن است فرد معتادشده را بیرون نیاندازند، ولی همه، و از جمله خود معتاد، این سنگینی را احساس می‌کنند. این رازی است که هیچ‌کس در خانه از آن حرف نمی‌زند ولی همگان به آن عمل می‌کنند. وقتی یکی در خانه معتاد می‌شود، نگاه‌ها و ژست‌ها عوض می‌شوند، ذهنیت‌ها عوض می‌شوند. این‌ها نیروهایی هستند که اثر می‌گذارند و منجر می‌شوند به این‌که خود معتاد هم معذب بشود. او دیگر در این خانواده راحت نیست، از این‌که موجب ناراحتی خانواده‌اش است. «سنگینی» استعاری این روابط بین‌شخصی در درون خانه و خانواده است، روابطی که نه آشکارا بل که به‌طور ضمنی بیان می‌شود.

آن‌ها نمی‌توانند راز خانواده را فاش کنند. شرم‌آور است. احتمال بدنام شدن خانواده وجود دارد. اگر بدنامی به بار آید، با مطلع شدن هر فردی بیرون از خانه و خانواده، حیثیت و اعتبار خانواده خدشه‌دار می‌شود. زحمت و خودداری سالیان دراز خانواده به فنا خواهد رفت. معتاد با کارتن خواب شدن، تا حدی می‌تواند جلوی بدنامی خانواده را بگیرد، جلوی فاش شدن راز را. در این‌جا او خودش، با رفتن به محله‌های بدنام‌شده، بدنام می‌شود، تا خانواده بدنام نشود.

سولماز ادامه داد: «مسکنم جای دیگری بود. یک مقدار مثلاً شمالی‌تر. وزارت بهداشت یک مقطعی اعلام کرد متادون درمانی. من آمدم پایین. مصرفم یک گرم تریاک صبح بود و یک گرم شب. آمدم پایین برای متادون درمانی. آمدم دیدم مردم و محله‌ها همه دارند آزادانه مصرف می‌کنند و این خیلی لذت‌بخش بود. خانه‌ام هم یک جوری پاتوق شده بود.»

یونس خنده‌ای زد: «اصغر! یارو آمده بود این‌جا نان بخرد. شش سال بیرون از خانه بوده. برنگشته بود. می‌گفت صبح آمدم نان بخرم، دیگر نفتم خانه. شش ساله این‌جا هستم.» داستان این مرد شبیه داستان پژوهشگری بود که فردا شب در یکی از پاتوق‌ها برایم تعریف کردند، «علی خارجی». برای تحقیق به دروازه‌غار آمده بود ولی اسیر مواد شد و دیگر نتوانست برگردد. یونس وقتی از جاذبه‌ی وحشتناک دروازه‌غار در کشیدن آدم‌ها و غرق کردن‌شان حرف می‌زد، کیف می‌کرد و چشم‌هایش می‌درخشید. این ویژگی، بیان‌گر هویت قدرتمند دروازه‌غار بود، بیان‌گر یک نیروی اجتماعی.

سولماز هم چنان داشت صحبت می‌کرد: «بیش‌تر معتادهایی که این‌جا هستند برمی‌گرد به چه کیس‌هایی؟ کیس‌هایی که بر اثر کلوب‌بازی اعتیاد پیدا می‌کنند. رفاقت‌بازی، رفیق‌بازی و این‌جور چیزها. خلأهایی که در خانواده‌ها هست و طرف نمی‌تواند با خانواده راحت باشد. این‌جا با ممنوع خودش، هم‌مصرفی، هم‌موادیش راحت‌تر است دیگر. بیش‌تر کسانی هستند که به صورت طولانی مدتی دور از خانواده‌ها بوده‌اند.» روبروی‌مان مغازه‌ای بسته دیدم و زیر طاقش نشستیم تا راحت‌تر حرف بزیم. اما نتوانستیم. صدای گوش‌خراش‌اگزوز موتوری که موتوسوارش پایش را روی گازش تا ته فشار می‌داد، عصبی‌مان کرد. چند کودک هم گیر داده بودند تا از کار ما سر در بیاورند. یونس گفت که بهتر است از این‌جا برویم. راه افتادم در کوچه و پس‌کوچه‌ها. از اولین کوچه‌ای که رد شدیم، مرد ریشوی جوانی را دیدم که تنها نشسته بود. کیسه‌ای زیرش انداخته بود و یک ساک گذاشته بود جلویش. گونه‌هایش سرخ و پیشانی و گوش‌هایش سیاه شده بودند. خلوتی گیر آورده بود تا بخوابد یا بکشد. سولماز تاریخ پاتوق‌های مصرف مواد را می‌گوید: «اولش تو خاک سفید بود. الان تقسیم شده بین خانه‌ها». یونس دنبال پاتوق بچه‌هاست: «الان کجا پاتوق بچه‌هاست، کجا جمع می‌شوند؟ زیر بازارچه؟»

یونس یک فویل ورقی به سولماز داد. بهش کفی می‌گفتند. آب دماغش را مدام می‌کشد بالا. خماری‌اش دارد تشدید می‌شود و می‌خواهد سریع‌تر جایی را پیدا کند و بزند. باز هم به محوطه‌ی دیگری رسیدیم که آن هم مثل محوطه‌های قبلی از دل تخریب بافت قدیمی پدید آمده بود. باقی‌مانده‌های خانه‌های قبلی دیوارهای کاهگلی بودند که جا به جا به دود آتش‌های پاتوق‌های شبانه سیاه‌شان کرده بود. یونس به کنجی اشاره کرد و به سولماز گفت: «برو آن‌جا دود و دمت را بگیر فعلاً». سولماز فندک را روشن کرد و رفت سمت کنج. پشتش را به ما کرد. یونس یک لوله هم داد که اگر کفی داغ کند، بگذارد سرش. سولماز کفی را تبدیل به لوله‌ای مثل سیگار کرد و لوله‌ای که یونس داده بود را روی سرش سوار کرد. یونس آمد پیش ما و گفت: «ما وقتی خمار می‌شویم چند تا دم می‌گیریم تا از خماری دربیاییم». کفی‌ها و لوله‌ها را برای کشیدن هروئین استفاده می‌کنند. برای شیشه، فقط پایپ. شیشه خمار می‌کند، هروئین نشه. یونس گفت: «وقتی شیشه آمد، همه دو موادی شدند.»

سولماز چند قدمی دورتر از ماست. او هم دارد آب دماغش را می‌کشد بالا. فندک را می‌کشد زیرش. داغش می‌کند. الان دیگر دود بلند شده است. ما مشغول بحث با یونس شدیم، در مورد انواع مواد و اثرات‌شان. سولماز هم آمد تا توضیحات یونس را تکمیل کند: «شیشه با فکرت سروکار دارد، هروئین فیزیکیه». سولماز دم‌هایش را گرفته است. یونس سیگاری برایش می‌کشد بیرون. الان من هم بهتر می‌توانم قیافه‌ی سولماز را ببینم. بالای لب‌ها و چانه‌اش چروک افتاده است. ویر چشم‌هایش تیره است و گود افتاده. ۳۲ سال است که درگیر مواد است، از حدود ۱۶ سالگی. «تا حدودی کنترل شده مصرف کردم. یعنی سعی کردم در حد رفع درد نیازم باشد. یک گرم یک گرم. ولی از وقتی که وزارت بهداشت اعلام متادون درمانی کرد، آمدم در جمع پاتوق قرار گرفتم. وقتی تو جمع هستی، شما داری یک دم می‌گیری مجبورم باهات هم‌پا بشوم و یکی یکی ... و وقتی من باهات هم‌پا بشوم به تدریج مصرفم می‌رود بالا. تایم مصرفم خیلی بالاتر می‌رود. دیگر ناخودآگاه کشیده می‌شوی.»

۶- «اردوگاه» شفق

فرهنگ ترور از سکوت و اسطوره تغذیه می‌کند

- مایکل تاسیگ (۱۹۸۴: ۴۶۹)

از سولماز پرسیدم: «قصدی برای ترک کردن داری؟» یونس پیش‌دستی کرد: «انگیزه‌اش نیست.» سولماز بی‌رمق و با اندوه جواب داد: «انگیزه‌اش نیست.» با تلخی و با چشم‌های سردی که به نقطه‌ای روی زمین خیره شده بود، ادامه داد: «من همیشه یک چیزی تو ذهنم بود که آقاچانم بود. بعد از ۲۷ سال که برگشتم پیش خانواده‌ام فهمیدم مرده. تازه هروئین را دست گرفتم. به این نیت که یک روزی می‌دانم می‌کشد من را. که همین‌طور هم شد.» و بعد داستان شفق را تعریف کرد، یک کمپ ترک اعتیاد اجباری دولتی در کهریزک تهران. «تو شفق به علت متادون درمانی آوردوز کردم. تو این مدت، با مواد مخدرهای دیگر هیچ مشکلی برایم به وجود نیامده بود. ولی آن‌جا استفاده‌ی متادون.» حرفش را قطع کرد. «حالا شانسی که آوردم پزشکم به دادم رسید. حالا بماند که ۱۱ نفر همین‌جوری مردند.»

سولماز چند قدمی می‌کشد عقب. دستش را می‌گذارد پشت کاپوت پژوی سبزرنگی که تو همین کنج پارک شده است. یونس گفت: «شفق قبلاً زندان بود. آقای ایزدی چند نفر مردند.» سولماز گفت: «شفق دولتی است. در تهران اکثر کمپ‌ها خصوصی‌اند. فقط چند تا کمپ داریم که دولتی‌اند.» سولماز گفت: «جالب اینجاست. یک چنین کمپی با آن همه هزینه‌ای که در ارتباط با معتادها دارد از دولت دریافت می‌کند. یعنی حتی من تا آن‌جایی اطلاعات دارم که پول شلنگ آب و چکمه‌ی پای‌شان را هم از سازمان ملل می‌گیرند. در ازای هر کارت و عکس معتاد، خداتومن دارند این‌ها هنگفتی دریافت می‌کنند. ولی در ازایش هیچ سرویسی به اعتیادی‌ها، معتادها نمی‌دهند.»

«یعنی این مسئله تبدیل به منبع درآمدی برای دولت شده؟»

یونس جواب داد: «عجیب!»

سولماز با تکان دادن سرش تأیید کرد: «ببین! بچه‌ها پابرنه می‌رفتند دستشویی و همان‌طور پابرنه هم می‌آمدند. زن‌ها که نیاز مبرمی به وسایل بهداشتی داشتند، دریغ از یک دانه وسیله‌ی بهداشتی. حتی نمی‌دانم تو روزنامه‌ها خوانده باشی آن موقع یا نه، ما شورش کردیم. تیتزر زده بودند «شورش». من یک مقدار قانون و سیاست را تا حدودی بلدم. یک تعدادی هم از بچه‌های دروازه‌غار را جمع کردند. یعنی ما تو دوره‌ی کارتن‌خوابی‌مان بیماری پیدا نکردیم، ولی تو شفق مطمئن بودم که بیماری را پیدا می‌کنم.» یونس گفت: «یعنی حساب کن هفت هشت نفر مردند. لای پتو. باور کن!» سولماز گفت: «HIV و خیلی‌ها اصلاً بیمار آمدند بیرون». از علت بیماری پرسیدم. یونس جواب داد: «تیغ، تیغ.» سولماز گفت: «وقتی وسیله‌های بهداشتی مشترک باشد، وقتی مواد شوینده‌ای وجود نداشته باشد ... بیماری که در حال ترک است، تمام سلول‌های بدن در حال ترشح است. این ترشحات انواع و اقسام بیماری‌ها را با خودشان دارند و می‌ریزند بیرون. حالا حساب کن ضدعفونی نشود، چه بیماری‌ای می‌تواند به بچه‌ها منتقل کند؟»

موقع پیاده کردن مصاحبه‌ی سولماز، نام کمپ را گوگل کردم و «گزارش‌های تکان‌دهنده» را خواندم. کمپ شفق جایی است که بر اساس اصلاحیه‌ی قانون درمان اعتیاد مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام در سال ۱۳۸۹ برای درمان معتادان متجاهر ایجاد شد. مرگ ۵۳ نفر از معتادانی که با اجبار به کمپ شفق برده شده بودند رسانه‌ای می‌شود، در اثر اسهال خونی. و فاطمه جمالپور (۱۳۹۲)، گزارشگر روزنامه‌ی شرق با چند مرد که از شفق بازگشته‌اند صحبت می‌کند:

سیدمحمد: «یک سوله‌ی یک تکه است، با ۱۴ اتاق روبه‌روی هم. هر اتاق ۵۰ تخت دارد. کف هر اتاق هم ۲۰-

۳۰ نفر کف خواب هستند. با وجود سرما، برای هر سه نفر، دو تا پتو. یکی برای زیر و یکی برای رو ... برای ۸۰۰ نفر

پنج تا سرویس بهداشتی ... در روز سه بار زنگ سرویس بهداشتی را می‌زدند ... مثلاً پشت بلندگو اعلام می‌کردند برای ۲۰ دقیقه تردد باز است.»

روخان، جوانی که مأمورها چشمش را ترکانده‌اند: «وقتی طرح فیزیکی تمام شد و خماری را پس دادیم، وارد سالن اصلی شدیم. ۱۵ تا دوش حمام است با جمعیت ۶۰ نفری هر اتاق. زن و بچه‌دار، پیر و جوان فرقی نمی‌کند، همه لخت مادرزاد باید بروند زیر دوش. سه دقیقه مهلت حمام است. اما خبری از صابون و شامپو و این‌ها نیست. به هیچ عنوان هم آب گرم نمی‌بینی. تابستان و زمستان آب سرد است. هفته‌ای یکبار سهمیه‌ی حمام داریم.»

«وقتی شما اعتیاد داری بدنت ضعیف است و وضعیت غذایی هم که نزدیک صفر است. صبح یک تکه نان و لواش و یک نخود پنیر می‌دهند. ظهر به اندازه‌ی کف دست برنج. خداسرشاهده من کسی را آن‌جا دیدم که مقوا خرد کرد داخل سوپش که ته دلش را بگیرد.»

یک پیرمرد: «آن‌جا ظرفیتش ۶۰۰ تا تخت است اما بالای ۱۸۰۰ نفر آنجا ساکن بودیم. شپش بیداد می‌کرد.»

به دنبال انتشار گزارش‌هایی از این دست، کمپ شفق در اواخر سال ۱۳۹۲ بسته شد. بعداً این کمپ تبدیل می‌شود به کمپ مخصوص زن‌ها. سه سال پس از این گزارش‌ها، و پس از شنیده شدن خبرهایی در مورد مرگ ۳ نفر، شهرزاد همتی (۱۳۹۵) گزارشگر روزنامه‌ی شرق با برخی از زنانی که از کمپ بازگشته و تعدادی نیز فرار کرده‌اند گفت‌وگو می‌کند.

گلی: «اون‌جا ۳۰ گرم متادون خالص دادند به سمیه، بدبخت آوردوز کرد. زدن تو آپاندیس آذر. آپاندیسش ترکید. صبح دیگه بلند نشد.»

نرگس: «برای دادن لوازم بهداشتی باید التماس می‌کردیم. بچه‌ها به خاطر یک بسته سیگار دست به هر کاری می‌زدن.»

این گزارش‌ها از کمپ، به‌طور دقیقی، حرف‌ها و تجربه‌های سولماز را تأیید می‌کنند. فاسین (۲۰۰۵) در عیان کردن اخلاق دولت‌های معاصر به «جهان اخلاقی نهادها» می‌پردازد، به آن‌جایی که «قلب دولت» است (فاسین و دیگران، ۲۰۱۵). با اجرای طرح‌هایی در سطح محله‌هایی مثل دروازه‌غار، معتادها را به‌طور اجباری به کمپ می‌برند. جمع‌آوری اجباری به معنای پاک کردن سطوح خیابان و کوچه‌ها از وجود و زیستن معتادهاست. طرح‌های جمع‌آوری، نوعی تمیز کردن شهر است. در کمپ، معتادها به‌طور هرروزه و نظام‌مندی بی‌حرمت می‌شوند، مثلاً وقتی که باید جلوی دیگران لخت شوند. گرسنگی می‌کشند، از اتفاق زمانی که بیش از هر وقت دیگری بدن‌شان ضعیف است. مورد ضرب و شتم‌های شدید قرار می‌گیرند، چه با دلیل چه بی‌دلیل. مریض می‌شوند، به خاطر فقدان وسایل بهداشتی کافی و بهداشت محیط عمومی کمپ. آوردوز می‌کنند. زن‌ها مورد سوء استفاده‌ی جنسی قرار می‌گیرند (دلالت ضمنی حرف‌های نرگس). و تعدادی هم می‌میرند. به خاطر همین تجربه‌های زیسته‌ی خشونت‌بار است که معتادها عنوان «اردوگاه» را عنوان درستی برای شفق می‌دانند، نه عنوان «کمپ». عملاً، به قول سولماز، کمپ و فرایند ترک کردن بسیار خطرناک‌تر از کارتن‌خوابی و معتاد ماندن است. شفق عیان‌گر جهان اخلاقی در یک نهاد دولتی است، در قبال معتادها. تجربه‌ی برده شدن و زیستن در شفق، تجربه‌ی زیستن در قلب دولت است.

چرا چنین حدی از قساوت توسط یک نهاد دولتی علیه معتادها اعمال می‌شود؟ شاید یک پاسخ می‌تواند این باشد که معتادها بفهمند که مقوله‌ی اعتیاد می‌تواند برابر باشد با وارد شدن طیفی از کردارهای خشن علیه کسانی که درون این مقوله قرار می‌گیرند. این خود می‌تواند تولد یک فرهنگ دولتی جدید باشد که وارد کردن صدمه به معتادها را حق‌شان بداند و بخواهد به خود آن‌ها هم همین حقیقت را بباوراند. وقتی معتادها در برابر برخوردهای غیرانسانی پزشک‌های شفق اعتراض می‌کردند، جواب می‌شنیدند که «این‌جا اردوگاه ترک اجباری است» (جمال‌پور، ۱۳۹۲). این فرهنگ جدید، معتادها را لایق هر نوع رفتار وحشیانه می‌داند.

بحث را برگرداندم به مردن پدر سولماز و کم شدن امید به زندگی اش. باز هم خیره شد. فندک زد، «امید به زندگی [قطع شدن اصلاً] دم گرفت، «یعنی الان کاملاً بی‌بند و بار شدم. یک آدم لا‌اوبالی و هیچی.» همزمان هم سیگار و هم لوله‌ی هروئین را بین انگشتان یک دستش گرفته و فندک می‌زند. «هیچ آینده‌ای برای خودت متصور نیستی؟» ابروهایش را بالا انداخت. درحالی که پک می‌زد جواب داد، «اصلاً تو فکرش نیستم.» دست راستش را بالا برد، «یعنی من هیچ موقع این تیبی نمی‌گشتم.» منظورش لباس‌های کثیفش بود. «یعنی قبلن‌ها پوشیدنم در اولویت بود. یعنی از شکمم می‌زدم ولی از لباسم نمی‌زدم. ولی الان دیگر نه. الان در حدی هستم که گردنم را خم می‌کنم که هر رهگذری بزند تو سرم.» یونس گفت، «سولماز! بابای من چند روز پیش می‌گفت اون یونس کجاست که صبح یک دست لباس می‌پوشید بعد از ظهر یک دست؟ شاکیه. داد می‌زد. می‌گفت زورکی باید بفرستنت حمام تو رو؟» سولماز گفت، «ماها که والله آب در اختیارمان نیست. شب که می‌شود من با شمع دمای بدنم را حفظ می‌کنم تا گرمی‌اش نرود. روز که می‌شود آب پیدا نمی‌کنیم صورت‌مان را بشوریم. حساب کن. باید کرم بمالیم به صورت‌مان و دوباره باید پاک کنیم. بعد حساب کن آب نباشد، شست‌وشو هم نباشد که دیگر چه بدبخت‌هایی به دنبالتان می‌آید.»

نرسیدن به وضع ظاهری فقط به خاطر فقر معتادها یا فقدان امکانات بهداشتی نیست. آن‌ها به جایی می‌رسند که به قول سولماز باید گردن‌شان را خم کنند تا بقیه بزنند تو سرشان. این‌جا دیگر خود معتادها به‌طور ژرفی قبول کرده‌اند که چنان بی‌ارزش‌اند که لازم نیست تمیز باشند. وقتی به چشم اشخاص بی‌ارزشی برای خود و دیگران درمی‌آیند و وقتی که، با رفتن به محله‌ای داغ‌ننگ‌خورده، دیگر توسط اطرافیان مهم‌شان دیده نمی‌شوند، بدن‌شان برای چه کسی اهمیت سابق را می‌تواند داشته باشد؟ هیچ‌کس. وقتی آن‌ها به لحاظ اجتماعی می‌میرند، تر و تمیز بودن جسمانی هم بی‌اهمیت می‌شود. مرگ اجتماعی، شادابی سابق را از بین می‌برد: برای سولماز و یونس، دیگر حال و شوق تمیز ماندن و تمیز پوشیدن از بین رفته است.

۷- کوچه‌ها و فندک‌ها

مردم کوچه و خیابان به کسب و کار عادی خودشان مشغول‌اند. این باعث تعجب من است. چطور ممکن است در جایی که همه‌جایش، قدم به قدمش، تحت تسخیر مواد است، مردم محله خیلی عادی پی کارهایشان باشند. به خیابان دیگری می‌رسیم. ساختمانهای زیادی را تخریب کرده‌اند. این‌جا هم به واسطه‌ی تخریب‌ها، چشم‌انداز فراخی ایجاد شده است. نرده‌ی فلزی‌ای این چشم‌انداز را به دو قسمت کرده است. پشت نرده، چند دست‌فروش بساط کرده‌اند. وسایل دست دوم می‌فروشند. اغلب‌شان از همین معتادهای بی‌خانمان دروازه‌غارند. یونس با یکی‌شان که نامش شهاب است احوالپرسی می‌کند. سه مرد جوان در این طرف و آن طرف نرده ایستاده‌اند. همان‌طور که سیخ ایستاده‌اند، چشم‌هایشان چپ و راست را می‌پایند. نایلون‌های مربعی شکل بسته‌بندی‌شده که به اندازه‌ی یک بند انگشت‌اند، رد و بدل می‌شوند. هم‌چنان خیابان پر از رفت و آمد است، رهگذرهای عادی و موتورها. عصرها محله شلوغ‌تر است. یونس دیگر ساکت شده است و من چشم‌هایم را می‌دوزم به دالان کوچه و جوان‌هایی می‌بینم که کیف سیاه‌رنگ کوچکی در دست یا آویزان به کمر دارند. این کیف‌های کمری اغلب برای حمل مواد یا وسایل مصرف مواد استفاده می‌شوند.

شب شده است. ما دقیقاً در جایی هستیم که شب پیش خودمان به تنهایی بدون این‌که آشنایی از محله داشته باشیم در آن‌جا بودیم، دم کوچه‌هایی که مقابل‌شان پارک است؛ جایی که برای اولین بار یونس را دیدیم. یونس نگاهی به اطراف می‌کند و لوله‌ی شیشه‌ای ته گردی را از جیب راستش بیرون می‌کشد و دستش را از پشت حایل لوله می‌کند: «شیشه‌ها را توی این پایپ‌ها می‌ریزند.» به جوانی می‌رسیم. یونس دستی تکان می‌دهد: «علی چطوری؟» از علی یک بسته‌ی کوچکی می‌گیرد، به اندازه‌ی یک بند انگشت. بسته روکش نایلونی دارد و داخلش پودری سفید ریخته شده است. شیشه را با همین بسته‌بندی می‌فرشند.

«عیدت مبارک!». یونس و علی هرهر می‌خندند. عید را طوری به هم تبریک می‌گویند که انگار دارند به هم فحش معناداری می‌دهند که کیف کنند. مقابل‌مان دو مرد میانسال راه می‌روند و دنبال کوچهای خاص از میان این کوچها می‌گردند. کوچهای باریک هیچ روشنایی‌ای ندارند. سر هر کوچهای یک یا دو نفر ایستاده‌اند. فروشنده‌های مواد هستند. می‌پیچیم داخل یکی از کوچها. نرسیده به پیچ کوچها، یونس به صدای جمع دو سه نفری‌ای جذب می‌شود. جلو می‌رود و سلام می‌کند. چشم چشم را نمی‌بیند. فقط نور فندک‌ها هستند که آدم را کمی امیدوار می‌کنند که کسی هست و تنها نیستی. یونس کنار یکی‌شان می‌ایستد و می‌گوید «وسایل پیدا نکردی؟ شیشه می‌کشی؟» از ما اجازه می‌گیرد و من می‌گویم: «راحت باش». یونس هم ملحق می‌شود و شروع می‌کند به کشیدن. یکی دو قدمی فاصله می‌گیریم تا راحت باشند. چند قدم جلوتر، آن طرف کوچها، زیر یک تیربرق خاموش، آتشی روشن شده است و چند نفری دورش را گرفته‌اند. آن‌ها هم دارند می‌کشند. کوچها تاریک و ساکت‌اند. از گوشه‌گوشه‌شان نور فندک‌ها روشن و خاموش می‌شوند. و مردم محله در خانه‌هایشان هستند. در ظاهر هیچ آشوب و هیچ نگرانی‌ای پیدا نمی‌شود. این همزیستی بدل به شیوه‌ی زندگی در این جا شده است.

یونس دود آخر را می‌گیرد و دوباره راه می‌افتیم. کوچهای تنگ و تاریک تمامی ندارند. «ببین اصغر آقا! این چند وقت کلاً شب‌ها زود می‌روم خانه. چون ایستادن تو این جاها خطری است.»

گفتم: «آره، پسر خوبی باش.»

یونس گفت: «نه نه. یک زمانی هفته‌ای فقط یک روز می‌رفتم خانه. ولی الان کلاً شب‌ها می‌گیرند و می‌برند کمپ. قبلاً باید می‌بودی و می‌دید. ببین الان ما چقدر راحت می‌کشیم. آن موقع کنار خیابان می‌کشیدیم. واقعاً کارمان نداشتند.»

گفتم: «خوب الان هم بگیرند زود ول می‌کنند دیگر.»

یونس گفت: «نه. کمپ بردن مسئله است. طرح گذاشته‌اند. طرح جمع‌آوری دم عید. یک هفته پیش بود که شبکه‌ی خبر نشان داد. تهران تا ساعت دوازده. چون عید هست و مردم خانه‌هاشان خالی می‌شود. دزدی مزدی نشود.» یک موتوری از دور می‌آید و چراغی می‌اندازد. الان، تازه می‌بینیم که دیوارها و خانه‌های کوچها چه شکلی‌اند.

۸- هروئین و شیشه را بغل کردیم

دو مرد کنار خیابان نشستند، سیگار به لب. دست یکی‌شان شکسته است. دست شکسته را گچ گرفته و انداخته روی آن دست دیگرش. یونس ما را می‌کشاند به طرف‌شان. کنارشان می‌ایستیم. یونس می‌گوید: «این مشک‌پوش‌ها، همین مأمورهای شهرداری زدند دست این نریمان را شکاندند. با باتوم زدند دست این بدبخت را.» گفتم چرا. یونس جواب داد: «مریض‌اند». خودش گفت: «تو کوچها خوابیده بودیم، ظهر بود.» پس ضرب و شتم فقط مخصوص کمپ‌های اجباری‌ای مثل شفق نیست، بل که به زندگی هرروزه‌ی معتاده‌های کارتن‌خواب هم گسترش یافته است. یک دست شکسته آن جایی است که می‌توانیم به وضوح عمل دست نهادهای دولتی یعنی کردار ملموس‌شان را بازشناسیم. معتادها به‌عنوان کسانی شناسایی می‌شوند که در هر جایی که گیر بیابند این ظرفیت را دارند که به سهولت همان ابژه‌ای باشند که قدرت نهادی بر آن اعمال می‌شود. بی‌ارزش‌ترین آدم‌ها که در زندگی هرروزه‌شان هیچ امنیتی ندارند و مدام در معرض تجاوزند.

نریمان اهل اصفهان بود. سه چهار سالی می‌شد که آمده بود تهران. و شش هفت ماهی بود که کارتن‌خواب دروازه‌غار شده بود. یونس گفت: «نریمان! شب‌ها که بیرونی، بگیر بگیر که نیست؟ دیشب بگیر بگیر نبود؟»

«بگیر بگیر نه. الان دیگر تمام شده. رفت تا پنجم [فروردین].»

«بگیر بگیر» گفتن یونس و نریمان من را یاد سه چهار ماه بعد در لب خط می‌اندازد. لب خط محدودی بسیار کوچکی است چسبیده به ضلع جنوب شرقی میدان شوش و دروازه‌غار. کارتن‌خواب‌ها روز و شب در کوچها و پیاده‌راه‌های خیابان‌های اصلی شرق میدان شوش جمع می‌شدند. من هم می‌رفتم داخل‌شان پرسه می‌زدم تا هم ببینم‌شان و هم شاید رفاقتی با یکی‌شان شکل

بگیرد. یک بار، نزدیک ظهر، ولوله‌ای افتاد. از دور دیدیم که همه وسایل‌شان را برداشته‌اند و کج و کوله و با زحمت دارند خودشان را از زمین می‌کنند و فرار می‌کنند. صدای قیقاژ موتور می‌آید. من هم فرار کردم. به پشت سر که نگاه می‌کردم، چند باتوم در هوا می‌چرخید. موتورسوارهایی با لباس شخصی داد می‌زدند و همه را از پیاده‌راه می‌پراندند به داخل کوچه‌ها. ندیدم کسی را بگیرند. فقط می‌خواستند در خیابان اصلی هیچ معترادی نباشد. چند دقیقه‌ای نگذشت که موتورسوارها رفتند. از آن همه هیاهو فقط چند مأمور شهرداری باقی ماند که راه به راه در پیاده‌راه تذکر می‌دادند و نمی‌گذاشتند کسی بنشیند یا چند نفری دور هم جمع بشوند. ما یواش یواش از کوچه‌ها سرازیر شدیم به خیابان اصلی. ترس‌ها ریخته بود.

یونس به نریمان گفت: «من بازم می‌ترسم. بگیرند می‌برند.» می‌خندد: «ما تازه از کمپ اومدیم. نریمان از دفعه‌ای که از کمپ آمدم بیرون، خیلی ترسی شده‌ام. خیلی.» حروف خیلی را مشدد می‌کند. «اصلاً جنس جرأت نمی‌کنم پیش‌ام بگذارم. فقط صرف این‌که نگیرند و ببرند. صرف این‌که بگیرند و ببرند می‌ترسم. به خاطر کمپش. فرداش عادی می‌آیم بیرون دوباره.» خطر کمپ اجباری در قالب طرح‌های مختلف، به‌طور متناوب، بالای سر معتادها هست. این هم چون یک استراتژی رعب و وحشت انداختن عمل می‌کند، وقتی که به‌طور ضربتی انجام می‌شود و وقتی که معتادها به کمپ‌های خشنی مثل شفق برده می‌شوند. سایه‌ی این خطر در یونس یک ترس مزمن را شکل داده بود.

بلند شدیم که برویم. یونس از نریمان می‌پرسد: «علی پروانه را ندیدی؟» جوابی نمی‌دهد. نریمان رو به من که سرپا ایستاده‌ام گفت: «هر چیزی بود ما در خدمتیم.» از رفتن منصرف می‌شویم. کنارش روی جدول می‌نشینم. پرسیدم: «خودت چی مصرف می‌کنی؟»

«والله دوگانه‌سوزیم.»

«یعنی چی؟»

«شیشه و دوا.»

ما که مشغول صحبتیم، مرد دومی اجازه می‌گیرد که به مصرف داویش ادامه دهد. می‌گوییم «راحت باش». فندک را روشن می‌کند تا کفی گرم شود.

«داستانت را می‌گویی که چطور شد سر از این‌جا درآوردی؟»

«با یکی اختلاف حساب داشتیم. کار به دعوا کشید. من البته می‌دیدم دستش کچه. چهار پنج سال پیش. فرش می‌بردم سبزه میدان، بازار.»

یونس کنجکاو شده است: «نریمان! اختلاف حساب چقدر بود؟ ببخشید می‌پرسم. چون برام جالب شد. خودمم نمی‌دانستم.» می‌خندد. نریمان بدون این‌که جوابش را بدهد ادامه می‌دهد: «خلاصه آقا. کار به دعوا کشید. رفیقم فهمید. با چاقو زدش. دو سه روز تو بیمارستان بود طرف. هی گفتیم الان می‌میرد، الان می‌میرد. داداشش واسه من شکایت کرد. که من زدمش. پولش آن موقع نمی‌دانم چقدر می‌شد. سهم من دور و بر سی چهل میلیون تومان شد. یک دو سه سالی هم حبس غیابی داده بودند. ما هم فراری شدیم آمدیم این‌جا. این شد وضع ما. حالا کارمان درست شده، خودمان خراب شدیم. رضایت گرفتند.»

یونس گفت: با این وضع که نمی‌توانی برگردی. یک آدم سالم آمده بیرون، الان موادی برگرده چی بگه.»

«چیزی که هست، ما هروئین و شیشه را بغل کردیم این‌جا. با این وضعیت مان نمی‌توانیم برویم خانه.» یونس گفت: «ماندگار می‌شوی دیگر این‌جا. دمت را بگیر. راحت باش.»

نریمان پایپش را با دست سالمش بالا می‌گیرد و شیشه را می‌دهد توی حلقش. گفتیم: «نمی‌خواهی ترک کنی؟»

«چرا.»

«زن و بچه داری؟»

«یک بچه دارم. خانومم رفته خانه‌ی باباش.»

«اصلاً می‌بینی‌شان؟ زنگ می‌زنی؟ ارتباط داری؟»

«مواد خیلی آدم را بی‌غیرت می‌کند. یعنی بی‌تفاوتی. بی‌خیالی. من الان چند ماه است می‌خواهم بروم خانه، ولی هی امروز فردا امروز فردا می‌کنم.»

نریمان از ترس جرمی که مرتکب شده بود پناه آورده بود به دروازه‌غار، به جایی که در آن پنهان شود، جایی که امکان شناختنش وجود نداشته باشد. ولی مسئله فقط جایی برای پنهان شدن نبود، بل که نریمان نیاز به چیزی داشت که از دل مشغولی مدام به این ترس‌رهایی پیدا کند. او مواد را به بغلش زده بود تا چیز دیگری را جایگزین عواطف منفی‌اش کند. این شاید مکانیزم مهمی در درک پناه بردن سولماز هم به هروئین باشد، وقتی که می‌خواست از اندوه مرگ پدرش رهایی یابد. استعاره‌ی «بغل کردن» مواد، در برابر ترک کردن خانواده یا فرار از جامعه بسیار معنادار است. مواد جای آغوش گرم خانواده و جامعه‌ی وسیع‌تر را می‌گیرد، زمانی که آن‌ها به سردی و تندی گراییده‌اند. نریمان برای این نمی‌تواند برود خانه که آغوش گرمی را در دروازه‌غار پیدا کرده است. و به همین سبب، غیرتش برای مواد به جوش می‌آید نه برای خانواده‌اش.

همگی پا شدیم برویم آن طرف خیابان. کمک کردیم تا وسایل‌شان را از روی زمین بردارند. همه‌ی وسایل در چند نایلون سیاه دستی جا شده بود. همراهی‌شان کردیم تا برویم جای مناسبی پیدا کنند برای نشستن. من وسایل مرد دوم را برداشتم. نامش روخان بود. کلاه و کاپشن‌اش را طوری روی سرش کشیده بود که گوش‌های شکسته‌اش معلوم نباشد. دست‌هایش سیاه سیاه بود. حین این‌که راه می‌رفتیم، با هم حرف زدیم. اهل شمال بود. «خداییش دو سال پیش، ۱۸ تا کارگر زیر دستم کار می‌کردند. آلماتوربندی می‌کردم». باران ریزی می‌زد. یونس گفت: «نریمان باران را چی کار می‌کنید؟» از خیابان رد شده بودیم. رفتیم به داخل کوچه‌ها، به امید این‌که زیرطاقی‌ای چیزی پیدا کنیم. من و روخان تقریباً به هم چسبیده‌ایم و من کله‌ام را نزدیک گوشش برده‌ام. هنوز جایی را پیدا نکرده‌ایم.

۹- مردم ما را تفاله هم حساب نمی‌کنند

روخان به حرف‌هایش ادامه می‌دهد: «مردم بعضی‌هاشان یک جوری برخورد می‌کنند. فکر می‌کنند ما گدا هستیم یا آخرِ بلانسبت بی‌ناموسی، به قرآن. برویم زیر این طاق، باران نخوریم.» چند نفری را دیدیم که زیر طاق مغازه‌ای که کرک‌راش پایین بود، ایستاده بودند. ما هم به آن‌ها ملحق شدیم. ادامه می‌دهد: «ناموس مردم رد می‌شوند. در صورتی که حضرت عباسی، خانواده رد می‌شود و ما کاری نداریم.» یونس رفته آن گوشه‌ی دیگر طاق، با نریمان دم گرفته‌اند.

«من تو یک گوشه می‌خواهم. می‌زنند آقا این جا خواب. مرد حسابی! من آمدم تو این کوچه فقط به خاطر این‌که امنیت دارد.» راست می‌گوید. کوچه‌ها ایمن‌ترند. چون بگیر بگیرها در خیابان‌ها هست. «خدا یا. اگر دیشب نه پریشب من نبودم، یک پراید را آن جا خالی کرده بودند. سر کوچه. گفتم تو اگر این را خالی کنی من جلوت را می‌گیرم. چون من این جا می‌خواهم یقه‌ی من را می‌چسبند. یک پیرمردی دیروز آمد بهش گفتم من که این جا می‌خواهم یک درصد به نفع من باشه ده درصد به نفع شماست. به خدا یک جوری برخورد می‌کنند. رفتم موهامو کوتاه کنم. می‌گوید که چندماه هست حمام نرفته‌ای؟ می‌گویم خیلی وقت هست. می‌گوید پس خواهشاً موهاش را برو بشور بعد بیا. ولی اگر با لباس تر و تمیز می‌رفتم هیچی نمی‌گفتند. چون فقط لباس‌ام یک ذره کثیف است.»

نریمان که مشغول کشیدن هروئین است نزدیک می‌شود: «مهندسی برق خونده‌ام، سال ۷۴. دانشگاه امام حسین بودم. بورس‌یه‌ی سپاه بودم.» یونس هم نزدیک شد. به یونس گفتم: «من فکر می‌کردم تحصیل کرده فقط تویی.» جواب داد: «نه بابا. خیلی تحصیل کرده هست این جا.» روخان گفت: «من کشتی‌گیر بودم.» گفتم: «داماد ما هم کشتی‌گیر بود. مقام کشوری داشت. اون هم بیکاره البته.» روخان گفت: «نمی‌رسند. می‌دانی. من دوازده سال سابقه‌ی بیمه دارم. این جا یک جا زنگ زدم نگهبانی بود. چون به خاطر مواد نمی‌توانم کار سنگین بکنم. گفت یک جا نگهبانی پارکینگ هست. زنگ زدم فقط به خاطر بیمه‌اش. کلی بیمه داشتم نتونستم ازش استفاده کنم. آمدم این جا مردم تفاله هم حساب نمی‌کنند. برگشتم بهش گفتم، ای کاش همان موقع

که از رشت بهت زنگ زدم، ای کاش همان موقع می‌گفتی آقا سنات چقدره. تمام مدارک را پرسیدی و گفתי باشه بیا. حالا آمدم. کسی که دوازده سال سابقه‌ی بیمه دارد، بیست و پنج سالشه؟ به خدا. دیگر روی‌ام هم نشد برگردم خانه. این‌جا ماندیم و در به در شدیم. خیلی هم این‌جا فامیل دارم ولی نمی‌روم. زنگ که می‌زنم خانواده‌ام ناراحت می‌شوند. به خاطر همین نمی‌روم. فامیل فکر می‌کنند من می‌خواهم از شان پولی بگیرم. برای همین نمی‌روم. زنگ نمی‌زنم. فکر می‌کنند آدم نیتی دارد که خانه‌شان می‌رود. در صورتی که خودشان می‌آیند خانه‌ی ما یک هفته ده روز تو شمال می‌مانند.»

این تجربه‌ی بسیاری از معتادها هست که نه تنها خانواده‌ی خودشان، بل که فامیل‌ها هم از آن‌ها فاصله می‌گیرند. فامیل‌ها نمی‌خواهند او به خانه‌شان برود، چون فکر می‌کنند آسیبی به آن‌ها خواهد رساند. ممکن است پول بخواهد، چیزی بدزد، باعث معتاد شدن یکی از اعضای خانواده شود، یا کسی در در و همسایه ببیند که معتادی وارد خانه‌شان می‌شود. قانون فامیل آن است که نباید معتاد را به خانه راه داد. ولی جمع خود معتادها بسیار گرم و پذیراست، هر کسی می‌تواند واردش شود.

دور و برمان دارد شلوغ می‌شود. همه به خاطر این‌که باران نخورند، پناه می‌آورند به زیرطاقی. پیرمردی عصایش را به زمین زده و تکیه‌گاهش کرده. مردی جوان با کلاه و عینک کنارش نشسته است. شالی به گردنش بسته است. گویی که بخواهد خودش را در لباس‌های مخفی کند. حالا روبرویمان یونس با سه نفر تازه‌وارد مشغول مصرف است. گرم صحبت هم هستند. بحث‌شان در مورد سیاه‌پوش‌هاست. به مأمورها می‌گویند سیاهپوش. یونس چند دم گرفته است و حالا نوبت سیگارش است. روشن می‌کند. مردی سوار یک موتور نزدیک می‌شود. از یونس می‌پرسد که این‌ها کی هستند. جواب می‌دهد: «هیچی، رفیق‌ام هستند.» دو جوان دیگر به جمع ما اضافه شدند. یکی کنار یونس ایستاد و با هم دم گرفتند. یکی دیگر به ما نزدیک شده، سیگار می‌کشد و گوش می‌خواهاند به حرف‌های من و روخان. از روخان پرسیدم: «آخر این داستان چه می‌شود؟ در مورد خودت. برنامه‌ات چی هست؟»

«دوست دارم ترک کنم. ولی نمی‌خواهم این‌طوری بروم خانه. یکی بهم قول داد. هی ده روز این‌ور اون‌ور کرد. آخر زد زیرش. یکی از بچه‌ها هم این‌جا هست به من می‌گوید بیا آقا بفرستمت کمپ.»

«تا حالا اصلاً نرفتی کمپ؟»

«چرا. یکی دو بار خودم رفتم. ولی الان یکی این‌جا گفت آقا دولتی هست. مجانیه. بیا برو. آخر این کمپ‌ها کمپ‌های خوبی نمی‌شوند، می‌دونی؟ مجانی باشد هیچی نباشه هیچی نباشه، دو سه هزار نفر توش هستند. شرایط خوبی نیست. زیاد که باشند، هم امکاناتش بد هست، هم بیماری‌اش زیاد هست. هر بیماری‌ای که شما فکرش را بکنی آدم می‌تواند بگیرد، اگر وسایل مشترک باشد. چون تعداد زیاد هست، خواه ناخواه از وسایل مشترک استفاده می‌کنند. یا یکی مثلاً بیماری پوستی دارد و تو تو ۲۱ روز نمی‌دانی. باید یک نفر معرف داشته باشی. کسی معرف آدم نمی‌شود. بعضی موقع‌ها زنگ می‌زنیم می‌آیند که ببرند. ولی آقا ما از کجا بدانیم از طرف کمپ هست.»

سه مرد دیگر که آن طرف کوچه بودند، نزدیک ما آمدند و آن‌ها هم مشغول مصرف شدند. سروصدا آن‌قدر زیاد شده که به سختی می‌توانم حرف‌های روخان را بشنوم. ادامه می‌دهد: «وسایل‌هایم را دزدیدند. ساعت ماعت، گوشی موشی. هر چی داشتم. الان هر شب خیلی می‌خواهم زنگ بزنم بهشان. خیلی هم دلم می‌خواهد. خسته شدم. ولی نمی‌شود دیگر، نمی‌شود. ولی به مولا علی می‌دانی، همان روز اول برسیم تو خانه، خماریم دیگر. الان برسم به خانواده بگم پول، می‌گویند عوض نشدی. حداقل می‌روم آن‌جا باید پیش پیش خرج پنج روزم را داشته باشم. همان روز اول پول بگیرم، می‌گویند آقا ما که نمی‌خواستیم، خودت خواستی بیایی.»

«چی شد که به این جریان افتادی؟ از کجا شروع شد؟»

رک و راست، یک دختری را نمی‌خواستم. خانواده‌ام خیلی ... بابام گفت من حرف زده‌ام. به خاطر همین من یک ذره مواد بردم. نمی‌کشیدم‌ها. فقط برای این‌که این خانواده‌ی دختر فکر کنند من موادی‌ام. خدا به سر شاهده. بعد دیدم نه این‌جوری

نمی‌شود. رفتم تو خط هروئین. دیدم نه بابا. دیدم نه بابا خود دختره می‌آید با من و مواد می‌گیرد. بعد یکسال، دختره برگشت گفت پسر تان معتاد است. من نمی‌خواهم.

میثم گفت: «و دیگر نتوانستی دربیای.»

«خسته شدم دیگر. زدم بیرون. آن‌جا فهمیدم. داداشم فوق لیسانس هست. بابام هم تو اداره‌ی دولتی هست. وضعیت بد نیست. هدف خانواده‌ی این دختر پول بوده. بابای من هم آدم باوجودی هست، هر چی بخواهند می‌دهد. یک بار بابام آمد دنبالم، بردم تو خانه. ولی نتوانستم تحمل کنم. می‌دونی؟ باز به سمت کارتن‌خوابی نیامدم. تهران که آدم کار می‌کردم. الان الانشم مواد نمی‌گذارد سر پا بایستم. این‌ها دوگانه‌سوز هستند. من سه‌گانه‌سوزم. الان مثلاً اگر یکی‌اش بود، احتمالاً می‌توانستم برای خودم اتاق بگیرم.»

«برای هزینه‌ی حداقل مصرف خودت چی کار می‌کنی؟»

«مجبورم بروم بساط کنم. مثلاً پیراهن، شلوار دست دوم، گوشی، سیم‌کارت. مثلاً گوشی پنج تومن، ده تومن، تا پول مواد را

در بیاورم.»

رکوردینگ موبایلم را قطع کردم. شماره‌ی خانه‌شان در شمال را گرفتم. زنی از آن طرف جواب داد. خواهرش بود. صحبت کردند. گریه کرد. دو و نیم ماه بود که از روخان خبر نداشتند.

آخر شب بود که رفتم خانه. خودم را آویزان کرده‌ام به خانه‌ی مجردی دوستم رحیم. شب‌ها راحت نمی‌خوابم. معمولاً در خواب و بیداری، با افراد میدانم درگیر هستم. دیشب به سولماز، علی و روخان فکر می‌کردم که پس از رفتن ما، آدم‌هایی هستند که به «تنهایی» سرگردان می‌شوند. «تنهایی» تم خیلی مناسبی است برای ذکر حال آن‌ها. لابه‌لای حرف‌هایشان همین بود. همگی به نحوی تنها مانده بودند، گرچه که تقریباً همگی عمیقاً دوست داشتند پیش خانواده‌هایشان باشند، جز خود یونس که خانه‌شان نزدیک بود. اغلب‌شان، از ناممکن بودن بیرون آمدن از گرفتاری اعتیاد حرف می‌زدند و در عین حال، اغلب‌شان، شوق زیاد پناه گرفتن در گرمای خانواده‌شان را داشتند. «حسرت» ژرفی در چهره و چشمان روخان، هر لحظه که مصاحبه می‌کرد، هویدا می‌شد. آرام بود و با آرامش حرف می‌زد.

۱۰- بحث و نتیجه‌گیری

دلایل افتادن به اعتیاد به مصرف مواد متفاوت است. سولماز به خاطر زیاد کار کردن و اندوه مادرش، نریمان برای فرار از مجازات، روخان به خاطر ازدواج اجباری. در هر سه مورد، روابط اجتماعی برای افراد غیرقابل تحمل شده است، تاب نیاوردن در برابر مرگ مادر، مجازات شدن به خاطر جرم مرتکب‌نشده، ازدواج کردن با دختری که دوستش نداری. مورد روخان با وجود این که بیش‌تر برای فریب دادن است تا عملی واقعی، ولی نکته‌ی اساسی مورد تأکید در این مقاله را آشکار می‌سازد. روخان برای این مواد را انتخاب می‌کند چون می‌داند که مردم به پسر معتاد زن نمی‌دهند. مردم فرد معتاد را آدم بی‌ارزشی می‌دانند و دقیقاً همان هم می‌شود. جدا می‌شوند. هم‌چنین تجربه‌های روخان در دوران کارتن‌خوابی هم موید همین برخورد است. مردم فکر می‌کنند آن‌ها گدا هستند. آرایشگر موهایش را کوتاه نمی‌کند. مردم لگد می‌زنند که از جایش پا بشود و برود و جای دیگری بخوابد. وقتی فرد معتاد می‌شود وارد مقوله‌ی فرهنگی متفاوتی می‌گردد.

مسئله‌ی من در این پژوهش آن بود که چرا برخی از معتادها بی‌خانمان می‌شوند. بنا بر برآورد مقامات رسمی در سال‌های اخیر، حدود ۱۵ هزار معتاد کارتن‌خواب در تهران زندگی می‌کنند (بیرنا، ۱۳۹۴). در یک دهه‌ی گذشته، افزایش ناگهانی در کارتن‌خواب شدن معتادها در ایران صورت گرفته است. ۵۰ درصد معتادان طی ۵ سال اول مصرف‌شان کارتن‌خواب می‌شوند (جوان، ۱۳۹۶). برخی از کارشناسان حوزه‌ی اعتیاد، علت را در ناکارآمدی دولت می‌دانند: «تحریم‌های اقتصادی، نپرداختن یارانه به این گروه‌ها، اجرا نشدن سیستم رفاهی مثل بیمه‌ی اعتیاد و کمبود برنامه‌های خدمات کاهش آسیب» (بیران، ۱۳۹۶ الف). اما برخی دیگر بر فقر معتادها تأکید می‌کنند. برخی از مسئولین ارشد آسیب‌های اجتماعی نیز بر کاهش حساسیت خانواده‌ها و جامعه نسبت به

کارتن خوابی به ویژه کارتن خوابی زنان تأکید می‌کنند (خانه ملت، ۱۳۹۷). هدفم در این مقاله آن بود که عکس این تحلیل‌ها را نشان دهم. نه عوامل بین‌المللی، نه دولت، نه فقر و نه کاهش حساسیت خانواده‌ها، بلکه تولد فرهنگی جدید یعنی تولد حساسیتی جدید، از خانواده تا دولت است که باعث می‌شود معتادها بی‌خانمان شوند.

تجربه‌ی کار میدانی‌ام در بین معتادهای کارتن خواب دروازه‌غار به من نشان می‌دهد که بی‌خانمان شدن در اثر یک اجبار صورت می‌گیرد. اما این اجبار آن‌چنان که به‌طور مرسوم تصور می‌شود به اقتصاد معتادها و بی‌پولی شدن تدریجی‌شان برنمی‌گردد، بلکه ریشه در یک اجبار فرهنگی دارد. کردار معتادها، یعنی این که مواد را به خاطر یک ترس اجتماعی بغل زده‌اند و با این کارشان آغوش خانواده و جامعه را سرد نشان داده‌اند، گران می‌آید. گویی، برخلاف تصور معمول، اول‌بار این خود معتادها بودند که با کردار معتاد شدن‌شان به خانواده، جامعه و دولت فهمانده‌اند که آن‌ها را قبول ندارند. مواد را بیش‌تر از عزیزترین کسان‌شان دوست دارند. مواد آن‌ها را بیش‌تر از هر کس و هر نهادی درک می‌کند و با دردشان همدرد است. هیچ دوستی به وفاداری مواد نیست. هیچ یابوری مثل مواد آن‌ها را بر ترس‌ها و اضطراب‌هایشان مسلط نمی‌کند. از این‌جا یک واکنش تند و خشم‌آلود از سوی خانواده، جامعه و دولت خلق می‌شود، در قالب ساختن یک فرهنگ جدید که مقوله‌هایی فکری و عاطفی برای معتادها می‌پروراند.

خشونت فرهنگ^۷ از خانواده آغاز می‌شود، از به قول نانسی شپرهیوز (۲۰۰۱) خشن‌ترین نهاد. معتاد شدن رازی را در درون خانه پدید می‌آورد که اگر افشا شود موجب بی‌«آبرو» بی و بدنامی خانواده در نزد همسایه‌ها و فامیل خواهد شد. وجود معتاد در خانه و زندگی کردنش در میان اعضای خانواده، به خودی خود، افشاگر راز خواهد بود. چون راز عین وجود جسمانی معتاد و نشانه‌های کشیدن مواد بر تن‌اش است. فشاری عمدتاً عاطفی، و نه کلامی، توسط اعضای خانواده بر فرد معتاد شده وارد می‌شود که عذاب‌دهنده و زجردهنده است. راهی جز ترک کردن خانه برای معتاد باقی نمی‌ماند. او که جایی در خانه‌ی خودش ندارد، حتماً جایی در خانه‌ی خویشانش هم ندارد. چون خویشان هم می‌دانند که او از خانه‌ی خودش بیرون رانده شده است، پس نمی‌تواند به خانه‌ی دیگران راه داده شود. این سرنوشتی بود که برای دایی خودم هم در مراغه پیش آمد. گاه که بهش فکر می‌کنم، به اینکه چرا «دایی آسیب» با رها کردن زن و پسرش گم‌وگور شد و حالا ده‌ها سال است که کسی ازش خبری ندارد، بیش از آنکه به طرد شدنش از سوی فامیل درگیر باشم، دلمشغول یک چیز خطرناک‌تر می‌شوم: فراموشی. دایی آسیب خیلی راحت فراموش شد. ما همگی او را فراموش کردیم. شاید «دایی آسیب» من هم در جایی از دروازه‌غار بوده باشد.

مردمان غیرخویشاوند هم وقتی معتادی را در کوچه و خیابان می‌بینند، واقفاند که این بی‌خانمانی، نتیجه‌ی مستقیم راه ندادن خویشان نزدیک و دورش است. مردم هم متوجه‌اند که عزیزترین کسان‌شان این افراد را نپذیرفته‌اند و برایشان ارزشی قایل نشده‌اند، حتی در حد این که فقط سرپناهی به آن‌ها بدهند. اگر معتادها از طرف خانواده‌ها و خویشان خودشان این‌چنین پرت شده‌اند بیرون، چه جای احترام گذاشتن به آن‌ها در کوچه‌ها و معابر عمومی است. به قول روخان، مردم آن‌ها را تفاله هم حساب نمی‌کنند، آن‌ها را از آشغال هم پست‌تر می‌دانند. اثر خشونت فرهنگ^۸ خلق مقوله‌ی آدم‌های بی‌ارزش از معتادها و پروراندن احساس نفرت نسبت به آن‌هاست. و معتادهایی که «در جست‌وجوی احترام» (بورگوا، ۲۰۰۳) هستند، آن را در هم‌دردان خود در جایی مثل دروازه‌غار پیدا می‌کنند.

خشونت فرهنگ در نهادهای دولتی ادامه می‌یابد. دولت نمی‌تواند حضور معتادها را در جامعه‌ی وسیع‌تر بپذیرد. ولی درحالی‌که خانواده به‌طور غیرمستقیم معتاد را وادار به ترک خانه می‌کند، نهادهای دولتی به‌طور مستقیم و با زور و کتک آن‌ها را از سطح شهر و به ویژه محله‌های مشهور به تجمع معتادان جمع‌آوری می‌کنند، داخل ماشین‌ها می‌ریزند و در کمپ دپو می‌کنند. شهر همان خانه‌ی جامعه است که نمی‌پسندد معتادی در آن حضور داشته باشد.

7. violence of culture

شیوهی زیست و جای زیست معتادها، مثل زنده ماندن با آشغال‌ها و پناه بردن به یک محله‌ی داغ‌نگ‌خورده، تقویت‌گر تصورات و احساسات فرهنگی منفی است. هم‌چنین، به تدریج، باور و احساس خود معتادها هم نسبت به خودشان از همین فرهنگ تبعیت می‌کند. آن‌ها می‌پذیرند که به لحاظ اجتماعی مرده‌اند (بیل، ۲۰۱۳). احساس مثبت و امیدی به آینده ندارند و منتظرند که به مرگ جسمانی هم برسند، مثل سولماز. برای همین، به خودشان بی‌توجه می‌شوند. خودشان دیگر آن ارزش سابق را برای خودشان ندارد. بدین ترتیب، خشونت فرهنگ بدل به خشونت نمادین می‌شود: معتادها هم خودشان ناخواسته در این خشونت همدستی می‌کنند (نک: بوردیو، ۱۹۹۲). شخص‌بودگی آن‌ها برای دیگران و خودشان به کلی از بین رفته است. آن‌ها دیگر آدم نیستند و نیازی هم به رسیدگی ندارند، چه از سوی دیگران و چه از سوی خودشان.

خشونت فرهنگ، که نخستین تأثیر ملموس و صدمه‌اش همان بی‌خانمان شدن و کارتن‌خوابی بود، به خشونت فیزیکی دیگران مشروعیت می‌بخشد (نک: شپرهیوز و بورگوا، ۲۰۰۴؛ گالتونگ، ۱۹۹۰: ۲۹۱). خشونت فیزیکی علیه معتادها در طیفی اعمال می‌شود، از ضرب و شتم تا کشتن. مردم محله‌ی دروازه‌غار، به واسطه‌ی این‌که به‌طور هرروزه و از نزدیک با معتادهای کارتن‌خواب برخورد می‌کنند، بیش از همه تحت تأثیر این خشونت فرهنگ به‌طور عملی به حضور معتادها واکنش نشان می‌دهند، لگد می‌زنند، فحش می‌دهند، بساطشان را به هم می‌ریزند. مأموران دولتی هر جایی در کوچه و خیابان دروازه‌غار که معتادها را ببابند، وحشیانه کتک می‌زنند. اما تراژیک‌ترین و تندترین خشونت فیزیکی در کمپ‌های ترک اجباری روی می‌دهد. کمپ شفق، یا به قول خود معتادها اردوگاه شفق، آن‌جایی که دیگر معتادها جز توسط متصدیان کمپ دیده نمی‌شوند، عریان‌ترین واکنش را نمایان می‌کنند: تحقیر کردن، کتک زدن، گرسنگی دادن، مریض کردن، و کشتن. نتیجه‌ی خشونت فرهنگ شکل گرفتن یک «فرهنگ ترور»^۸ (تاسیگ، ۱۹۸۴) تمام‌عیار علیه معتادهاست.

دروازه‌غار، برای معتادان کارتن‌خواب (و نه ضرورتاً برای بسیاری که به نوعی با این محله تعامل دارند و باید در جایی دیگر آن‌ها را تحلیل کرد)، نوعی سپر یا مکانیزم دفاعی است در برابر فرهنگ و جامعه‌ای درنده: یک استراتژی بقایی در شرایطی که حق شهروندی و عضویت در خانواده و جامعه از آن‌ها سلب شده است. دروازه‌غار اردوگاه شکست‌خوردگان یک جنگ فرهنگی است. این جنگ چنان عمیق انجام شده که فاتحان و شکست‌خوردگان پیشاپیش می‌دانند که کدام طرف جنگ پیروز خواهد شد و کدام طرف مغلوب. باید منطق دقیق خشونت نمادین بوردیویی را چنین فهمید: پذیرش شکست قبل از آغاز جنگ. این جنگ و این خشونت تنها نوع نزاعی است که شکست‌خوردگان در شکست دادن خودشان شرکت می‌کنند، با پذیرش دسته‌بندی‌های فرهنگی دلبخواهی (نک: شوپرت، ۲۰۰۸: ۱۸۴). مقوله‌ی *آدم‌های آشغال* از طرف فرهنگ ساخته می‌شود و از طرف هر دو طرف جنگ پذیرفته می‌شود. دروازه‌غار پناه‌گاه آدم‌های آشغال است، پناه‌گاه قربانیان خشونت فرهنگ. «رنج» این قربانیان از «ویژگی نظم اجتماعی» (بوردیو، ۱۹۹۹: ۴) نشأت می‌گیرد. فرهنگ هم مقوله‌های افراد آلوده‌کننده را می‌سازد و هم شیوه‌ی عمل‌شان را، در این‌جا با جلوگیری از بازگشت‌شان به خانواده و جامعه از خلال مفهوم آبروریزی اجتماعی.

خشونت فرهنگ، زاییده شده برای معتادها، عیان‌گر اقتصاد اخلاق عمومی در ایران معاصر است که در آن گروه‌هایی از افراد جامعه، بنا بر متفاوت بودن و فاصله گرفتن از جامعه، تحت انواع خشونت‌ها قرار می‌گیرند. هر نوع تفاوتی می‌تواند شامل این خشونت بشود، تفاوت در مصرف چیزها، در اعتقاد به باورها، در تعلق به قومیت‌ها، در گرایش جنسی، و غیره. این فرهنگ جامعه است که صدمه‌زننده است نه معتاد شدن معتادها.

طبق آخرین آمارهای رسمی نزدیک ۳ میلیون نفر معتاد در کشور وجود دارد (ایران، ۱۳۹۶ ب)، درحالی‌که برخی از مقامات رسمی و دیگران فکر می‌کنند که این جمعیت باید بیش از ۱۰ میلیون نفر باشد (همشهری آن‌لاین، ۱۳۹۲؛ غیابی، ۲۰۱۴). هم‌چنین سخنگوی ستاد مبارزه با مواد مخدر اعلام کرده که طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶، تعداد معتادان ۵ برابر شده است.

8. culture of terror

سازمان امور اجتماعی کشور، از بین ۲۰ اولویت «آسیب اجتماعی بزرگ»، اعتیاد را اولین آن‌ها اعلام کرده است (ایران، ۱۳۹۷). سازمان ملل برآورد کرده که داروهای تریاکی توسط ۱.۷٪ تا ۲.۸٪ ایرانی‌ها مصرف می‌شوند، در مقایسه با ۳٪ از جمعیت اروپای غربی (نیک‌پور، ۲۰۱۸: ۲). داروهای مصنوعی به ویژه شیشه نیز در ایران در حال رشد بوده است. در ۲۰۱۲، گزارش سازمان ملل مدعی شد که ایران چهارمین واردکننده سودوفدرین است، ماده‌ی به کار رفته برای تولید متافتامین‌های شیشه (غیابی، ۲۰۱۴). بر طبق گزارش ۲۰۱۴ اداره‌ی سازمان ملل در باب داروها و جرم (UNODC)، در ۲۰۱۲، ایران کاشف و ضبط‌کننده‌ی باورنکردنی ۷۴ درصد تریاک جهان و یک چهارم هروئین و مورفین جهان بوده است (نیک‌پور، ۲۰۱۸: ۲). دبیر کل ستاد مبارزه با مواد مخدر بر اساس نظری سنجی نیروی انتظامی اعلام می‌کند که مردم در این چند سال، «مهم‌ترین دغدغه‌ی خود را اعتیاد فرزندان و مواد مخدر عنوان کرده‌اند.» چراکه «معتاد شدن جوانان غیرقابل جبران است» (مشرق نیوز، ۱۳۹۷).

اقتصاد پروتق مواد و رسانه‌های اخلاقی و اقتصادی مواد، یک دل‌مشغولی عمومی گسترده پدید آورده است. درحالی‌که مواد از یک طرف با اقتصاد غیررسمی جامعه پیوند بزرگی برقرار کرده، از طرف دیگر به اخلاقیات آن هم شکل داده است. شیوع بسیار بالای تولید و توزیع انواع موادهای سنتی و صنعتی در جای‌جای جامعه، نگرانی و وسواس شدیدی را در بین بسیاری از خانواده‌ها پدید آورده است. این نگرانی و وسواس تبدیل به یک اپیدمی شده است. شاید در تاریخ مدرن ایران، هیچ زمانی به اندازه‌ی این سال‌ها دسترسی به مواد آسان نبوده است، در عرض ۳ دقیقه (صدای اصلاحات، ۱۳۹۶) و در طول ۵۰۰ متری مدرسه‌ها (ابتکار، ۱۳۹۷). بنا بر گزارش رئیس مرکز توسعه پیشگیری و درمان اعتیاد سازمان بهزیستی، سن اعتیاد به ۱۱ سال کاهش و تمایل دانش‌آموزان به مصرف افزایش یافته است (اعتماد، ۱۳۹۷). یک فوبی همه‌گیر در کشور پدید آمده است، «کار فرهنگی روی ترس برای کنترل جمعیت‌های عظیم ضروری است» (تاسیگ، ۱۹۸۴: ۴۶۹). والدین و خانواده‌ها می‌ترسند که نسل‌های جدید که بسیار جسورند و به ارزش‌های سنتی وفاداری چندانی ندارند، به «دام» اعتیاد بیفتند. استفاده از استعاره‌ی دام در فضای عمومی - رسانه‌ای نشان می‌دهد که گویی در خارج از خانه، شکارچینی کمین کرده‌اند و دام گسترده‌اند. اکنون دیگر والدین اطمینان دارند که یکی از خطرات همه‌گیر در فضای اجتماعی بیرون از خانه، احتمال معتاد شدن است. هر جایی دام وجود دارد، شکارچینی هم آن بیرون خارج از خانه وجود دارند. جنگ فرهنگی علیه اعتیاد از این بنیان روانشناختی ریشه می‌گیرد.

یک تضاد عمیق در دل جامعه‌ای ایرانی معاصر وجود دارد. جامعه‌ای که از یک طرف مصرف مواد را نوعی آلودگی می‌داند، نوعی گناه اجتماعی، که باعث می‌شود افراد مبتلا توسط دیگران طرد شوند یا توسط خودشان به خارج از مرزهای خانواده و جامعه پرتاب شوند؛ از طرف دیگر، دسترسی به این مواد گناه‌آلود تقریباً در اغلب نقطه‌ها و فضاهای جامعه ممکن است. مواد به لحاظ اخلاقی و اجتماعی مورد منع و طرد است، ولی از لحاظ اقتصادی مورد پذیرش واقع شده است. صدمه‌ی جدی این تضاد بر سر کسانی می‌آید که به نوعی از جامعه شکست خورده‌اند، چه با فقرشان که منبع فشار است، چه با خانواده‌ای که خودش منبع فشار است.

فشارهای فقر و فشارهای خانواده افراد را به دامن آن وسایل تاب‌آوری می‌اندازند که همزمان قابل دسترس و ارزان باشند. پس از ابتلا به مواد، یک منبع فشار دیگر هم فعال می‌شود: فرهنگ. معتادها از نظر عموم هم‌چون افراد ضدجامعه تصور می‌شوند. آن‌ها به‌طور کلی در مقوله‌ی آدم‌های آشغال قرار داده می‌شوند، کسانی که خانواده، محله، محل کار، محل تحصیل و کلاً جامعه را آلوده می‌کنند. به قول فوکو، «ما مجبوریم از جامعه دفاع کنیم، در برابر تمامی تهدیدهای بیولوژیک نژاد دیگر، نژاد فروتر، نژاد مخالفی که در برابر خودمان پدید می‌آوریم» (۲۰۰۳: ۶۱-۶۲). زایش فرهنگ ترور در ایران معاصر را باید از همین جاها پی گرفت، از برخورد یک جامعه با معتادها.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه‌ی حاضر تمامی اصول اخلاق پژوهش رعایت شده‌است.

حامی مالی

هزینه‌های مرتبط با پژوهش حاضر توسط نویسنده‌ی مقاله تامین شده‌است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- اعتماد. (۱۳۹۷). کاهش سن مصرف مواد مخدر به ۱۱ سال!، ۱۹ دی، شماره ۳۷۹۴، صفحه ۵.
- صدای اصلاحات. (۱۳۹۶). زمان دسترسی به مواد مخدر ۳ دقیقه شد، ۱۰ اسفند، شماره ۴۸۲، صفحه ۱.
- ابتکار. (۱۳۹۷). سایه مخدر روی دیوار مدارس، ۴ اردیبهشت، شماره ۳۹۷۳، صفحه ۳.
- ایران. ۱۳۹۶ الف. (۱۳۹۶ الف). «رونق کارتن‌خوابی معتادان در دولت یارانه‌ها»، سال ۲۳، شماره ۶۴۹۰، ۱۹ اردیبهشت، صفحه ۱۱.
- ایران. ۱۳۹۶ ب. (۱۳۹۶ ب). ۲ میلیون و ۸۰۸ هزار نفر معتاد در کشور: معتادان کشور در ۵ سال گذشته دو برابر شده‌اند، سال ۲۳، شماره ۶۵۲۸، ۴ تیر، صفحه ۴.
- ایران. (۱۳۹۷). پرونده آسیب‌های اجتماعی، ۲۶ دی، سال ۲۴، شماره ۶۹۷۶، صفحه ۱۱.
- ایرنا. (۱۳۹۴). ۱۵ هزار معتاد کارتن‌خواب در تهران، ۲۷ خرداد، قابل دسترسی در <http://www.irna.ir/fa/News/81649936>
- ایزدی جیران، اصغر. (۱۳۹۴). اعتیاد و زوال زندگی: انسان شناسی رنج برای لب خط تهران. پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۵ (۲)، ۹۸-۷۵.
- ایسنا (۱۳۹۴). ۱۹ آبان، قابل دسترسی در توضیح-شهردار-منطقه-۱۲-درباره-حمله-مردم-به-کارتن-خواب-های-هرندی [/https://www.isna.ir/news](https://www.isna.ir/news)
- جمال‌پور، فاطمه. (۱۳۹۲). اعتراض می‌کردیم می‌گفتند اینجا اردوگاه اجباری است: روایت معتادان از کمپ شفق، روزنامه‌ی شرق، ۴ دی، سال ۱۱، شماره ۱۹۱۴، صفحه ۱۴.
- جون (۱۳۹۶). ۶ بهمن، قابل دسترسی در ۵۰-درصد-معتادان-طی-۵-سال-کارتن-خواب-می-شوند [/https://www.yjc.ir/fa/news/6407908](https://www.yjc.ir/fa/news/6407908)
- جون. (۱۳۹۴). ۱۹ آبان، قابل دسترسی در آتش-خشم-شهروندان-بر-جان-معتادان-پارک-نشین-فیلم [/https://www.yjc.ir/fa/news/5388280](https://www.yjc.ir/fa/news/5388280)
- خانه ملت. (۱۳۹۷). ۵ شهریور، قابل دسترسی در کاهش-مدت-زمان-فرآیند-کارتن-خواب-شدن-زنان-معتاد-سرنوشت-نامعلوم-اعتبار-۳۰۰-میلیاری-برای-ساماندهی-آسیب‌های-اجتماعی <http://www.icana.ir/Fa/News/400479>
- فوکو، میشل. (۱۳۸۹). زندگی آدم‌های بدنام، در *تئاتر فلسفه*، ترجمه‌ی نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران: نی.

مدنی قهفرخی، سعید. (۱۳۹۰). *اعتیاد در ایران*، تهران: ثالث.

مشرق نیوز (۱۳۹۷). ۲۱ آبان. قابل دسترس در تعداد-معتادان-کشور <https://www.mashregnews.ir/news/910495/>

همتی، شهرزاد. (۱۳۹۵). ۱۲۰ روز التهاب: زنان بازگشته از کمپ شفق از وضعیت این مرکز گزارش می‌دهند، روزنامه‌ی شرق، سال ۱۳، شماره ۲۵۵۰، صفحه ۱۷.

همشهری آنلاین (۱۳۹۲). ۲۰ آبان. قابل دسترس در ۱۰-میلیون-ایرانی-درگیر-اعتیاد

هستند <http://www.hamshahrionline.ir/news/230743/>

References

- Biehl, J. (2013). *Vita: life in a zone of social abandonment*. Univ of California Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago press.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1999). *The Space of Points of View*, In P. Bourdieu et al. (Eds.), *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (pp. 3-5). Stanford University Press.
- Bourgois, P. (2003). *In search of respect: Selling crack in El Barrio* (No. 10). Cambridge university press.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago press.
- Fassin, D. (2009). Les économies morales revisitées. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 64(6), 1235-1266.
- Fassin, D. (2005). Compassion and repression: The moral economy of immigration policies in France. *Cultural anthropology*, 20(3), 362-387.
- Fassin, D. (2012). *Humanitarian Reason. A Moral History of the Present*. University of California Press.
- Fassin, D., Bouagga, Y., Coutant, I., Eideliman, J.-S., Fernandez, F., Fischer, N., Kobelinsky, C., Makaremi, C., Mazouz, S., Roux, S., & Brown, P. (2015). *At the Heart of the State: The Moral World of Institutions*. Pluto Press.
- Foucault, M. (2003). *Society Must Be Defended: Lectures at the College de France, 1975-76*, translated by David Macey. Picador.
- Galtung, J. (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Gay y Blasco, P., & Wardle, H. (2019). *How to Read Ethnography* (2nd ed.). Routledge.
- Ghiabi, M. (2014, July 2). The paradox of Iran's war on drugs and its progressive treatment of addiction. *The Conversation*.
- Ghiabi, M. (2020). Under the bridge in Tehran: Addiction, poverty and capital. *Ethnography*, 21(2), 151-175.
- Nikpour, G. (2018). Drugs and Drug Policy in the Islamic Republic of Iran. *Crown Center for Middle East Studies*, 119, 1-7.

-
- Scheper-Hughes, N., & Bourgois, Ph. (2004). *Introduction: Making Sense of Violence*, In N. Scheper-Hughes, Ph. Bourgois (Eds.), *Violence in War and Peace: An Anthology* (pp. 1-31). Blackwell.
- Scheper-Hughes, N. (2001). *Saints, scholars, and schizophrenics: Mental illness in rural Ireland, updated and expanded*. Univ of California Press.
- Schubert, D. (2008). *Suffering/Symbolic Violence*, In M. Grenfell (Ed.), *Pierre Bourdieu: Key Concepts* (pp. 183-198). Acumen.
- Taussig, M. (1984). Culture of Terror—Space of Death. Roger Casement's Putumayo Report and the Explanation of Torture. *Comparative Studies in Society and History*, 26(3), 467-497.
- UNODC. (2014). *World Drug Report 2014*. New York.